

Mohyla únětické kultury z Brandýsa nad Labem jako doklad ojedinělých pohřebních praktik starší doby bronzové

The Únětice culture barrow in Brandýs nad Labem (Central Bohemia)
as evidence of unique Early Bronze Age burial practices

Alžběta Danielisová – Michaela Langová
Petr Kočár – René Kyselý – Petra Stránská – Zdenka Sůvová
– Ivo Světlík

Článek představuje výsledky komplexního výzkumu ojedinělé nálezové situace z prostředí únětické kultury ve středních Čechách – pohřební mohyly v areálu současného sídliště. V Brandýse nad Labem – Vrábí byl v kulturní vrstvě odkryt téměř neporušený kamenný věnec a do podloží zahloubená hrobová jáma vytvořená ze sekundárně upraveného sídlištního objektu. Hrob obsahoval dva kostrové pohřby nad sebou, uložené zřejmě s určitým časovým odstupem. Úprava obou hrobů, jejich výbava (včetně botanických a zoologických nálezů) a následné manipulace s ostatky ukazují na specifické praktiky pohřebního ritu starší doby bronzové. Chronologické zařazení celku, podpořené radiokarbonovými daty, odpovídá podobným nálezům např. v Německu nebo Polsku, nicméně je v rozporu s konvenčním datováním keramiky únětické kultury v Čechách. Na závěr je diskutovaná otázka pohřebních mohyl starší doby bronzové v severní polovině Čech.

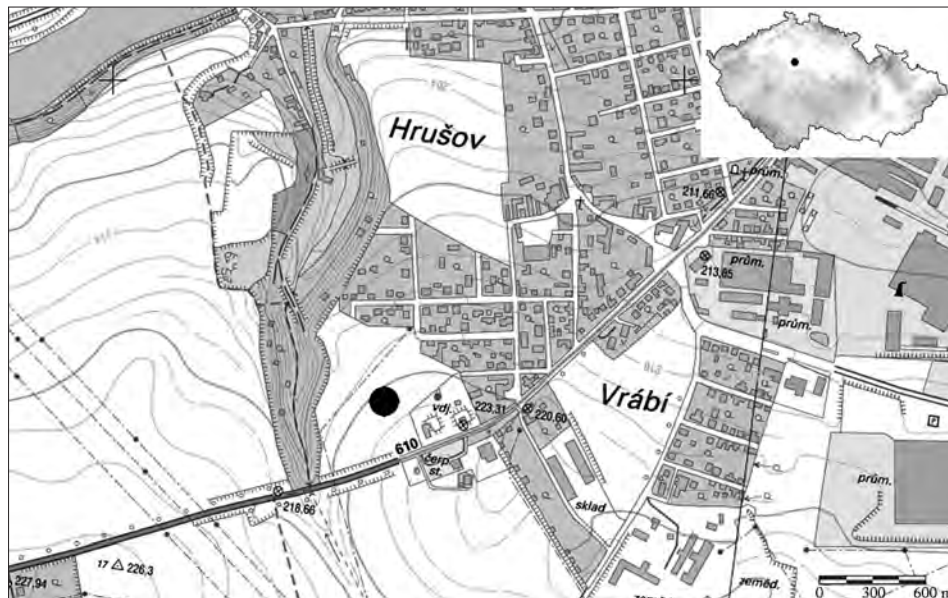
Brandýs nad Labem – střední Čechy – starší doba bronzová – mohyla – kulturní vrstva – sídlištní jáma

The article presents the results of the comprehensive research of a remarkable Únětice culture find situation in central Bohemia – a barrow burial. An almost undisturbed stone ring and a burial pit from former settlement feature were found in a cultural layer in Brandýs nad Labem – Vrábí. The grave contained two inhumation burials one above the other and buried probably separately in time. The character of graves, their inventories (including botanical and zoological finds) and the later treatment of the human remains show the specific practices of the Early Bronze Age burial rite. Supported by radiocarbon dating, the chronological identification of the unit corresponds to similar finds in Germany and Poland, however, it is in contradiction to the conventional dating of pottery in Bohemia. The final part of the article discusses the issue of burial barrows in the Early Bronze Age in the northern half of Bohemia.

Brandýs nad Labem – Central Bohemia – Early Bronze Age – barrow – cultural layer – settlement pit

1. Úvod

Rozsáhlá polykulturní lokalita v Brandýse nad Labem – Vrábí (*obr. 1*) byla zkoumána záchranným výzkumem v letech 2007, 2008 a 2010. Datovatelné objekty v naprosté většině kontinuálně pokrývaly celé období doby bronzové (*Danielisová 2011*). Areály jednotlivých období se navzájem překrývaly, nicméně snadno rozeznatelných bylo několik koncentrací objektů především mladší a pozdní doby bronzové. Nejmladší doklady osídlení pocházejí z přelomu kultury štítarské a Ha C. Specifikem lokality byla především mocná kulturní vrstva, narůstající průběžně východním směrem až na 120 cm. Díky této situaci a díky

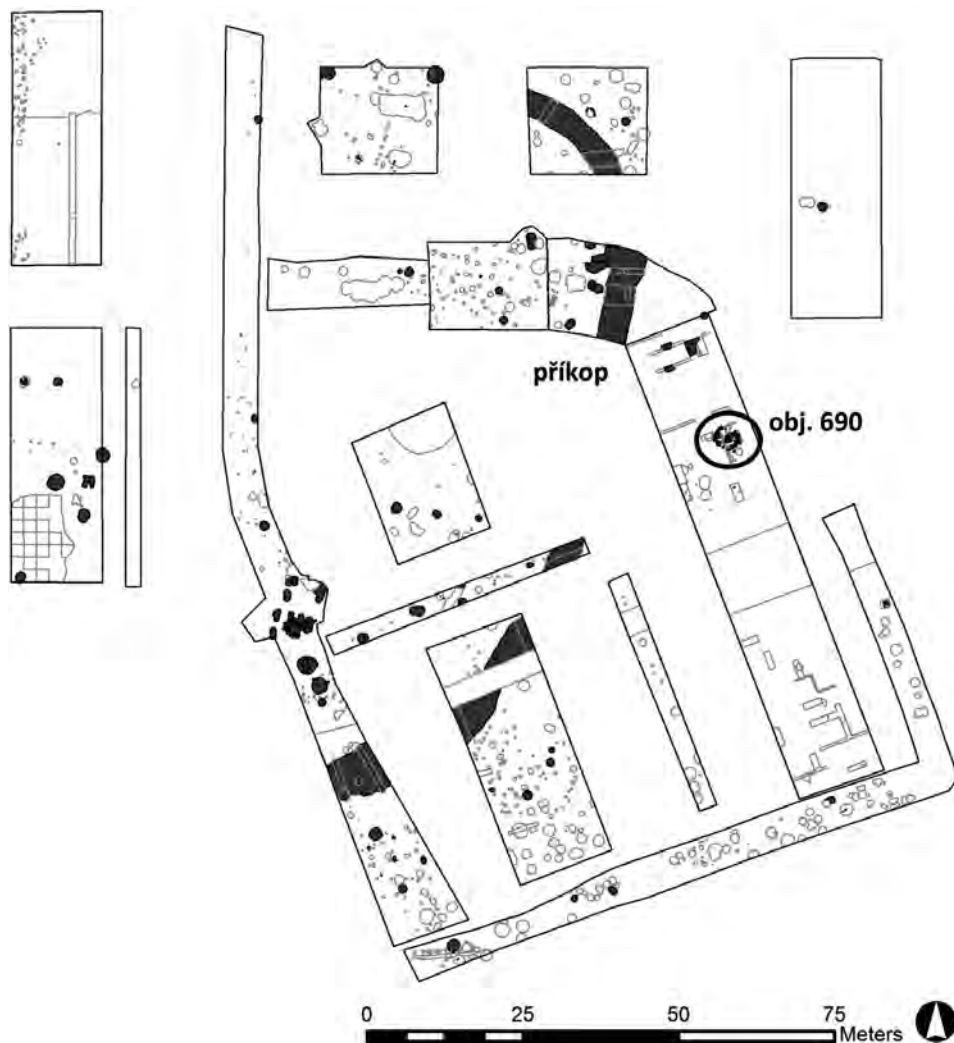

Obr. 1. Poloha lokality Brandýs nad Labem – Vrábí.
Fig. 1. Location of the site of Brandýs nad Labem – Vrábí.

ruční skrývce se na ploše podařilo dokumentovat několik unikátních nálezových situací. Především bylo možné sledovat skutečnou hloubku objektů, nejen jejich do podloží zahroubené části. *In situ* zůstaly dochované zásobnice, stavební odpad z destruovaných nadzemních budov, kamenné konstrukce (závaly) a lidské skelety. Jedním z takto zachovaných kontextů byla i kamenná obvodová konstrukce a středový zával mohyly únětické kultury.

2. Areál únětické kultury v Brandýse nad Labem

Nálezy z doby únětické kultury v lokalitě pokrývají celé období jejího trvání (Danielisová 2011). Některé kontexty rozmnožují nálezy věteřovské fáze v Čechách. Nejvýraznějším kontextem je zahluabený příkop vanovitého tvaru, podkovovitě ohraničující nevýrazné návrší nad lokálním vodním tokem a uzavírající plochu přibližně 1.3 ha (obr. 2). Vzhledem k postupující erozi klesá hloubka liniového objektu severním směrem z původně zachycených 2 m do úplného vymizení. V jeho areálu se nachází většina objektů únětické kultury odkrytých v lokalitě, včetně menší skupiny starounětických hrobů. Poměrně velký počet převážně sídlištních objektů se nachází také vně ohrazení. Analýza materiálu datuje příkop do pozdní fáze únětické kultury – již do věteřovské fáze (Langová 2012, 125). Radiokarbonová data pořízená ze vzorků kostí a makrozbytků ukazují možnou starší dataci, v rozmezí 1980–1880 BC (viz níže). Lze předpokládat, že příkop mohl být funkční po dlouhé období, během něhož byl různě upravován a čištěn (příčemž se dovnitř mohl dostat i starší materiál), jak ukazují např. profily jeho stěn (srov. Danielisová 2011, plán 30). Uvnitř

Obr. 2. Plán výzkumu v Brandýse nad Labem s vyznačením únětické komponenty (tmavé objekty). Poloha obj. 690 vyznačena v kroužku.

Fig. 2. The archaeological plan of the Brandýs nad Labem site; features of Únětice culture highlighted by dark color. Barrow burial 690 marked with a circle.

ohrazeného areálu se nepodařilo zachytit žádné půdorysy nadzemních staveb, vyskytovaly se zde jenom zahloubené objekty a shluky kůlových jamek. Sídlištní areál pokračoval dále jižním, východním a jihovýchodním směrem vně příkopového ohrazení. Ve východní části zkoumané plochy se dochovala mocná nadložní vrstva. Prostor byl využíván jak únětickou kulturou, tak pozdějšími kulturami doby bronzové, proto jsou únětické kontexty často narušované situacemi z mladších období. Mohyla, nacházející se právě v této části lokality, měla ve své blízkosti několik současných sídlištních objektů. Kromě toho byla obklopena

Obr. 3. Brandýs nad Labem – Vrábí, obj. 690. Kamenná konstrukce mohyly.

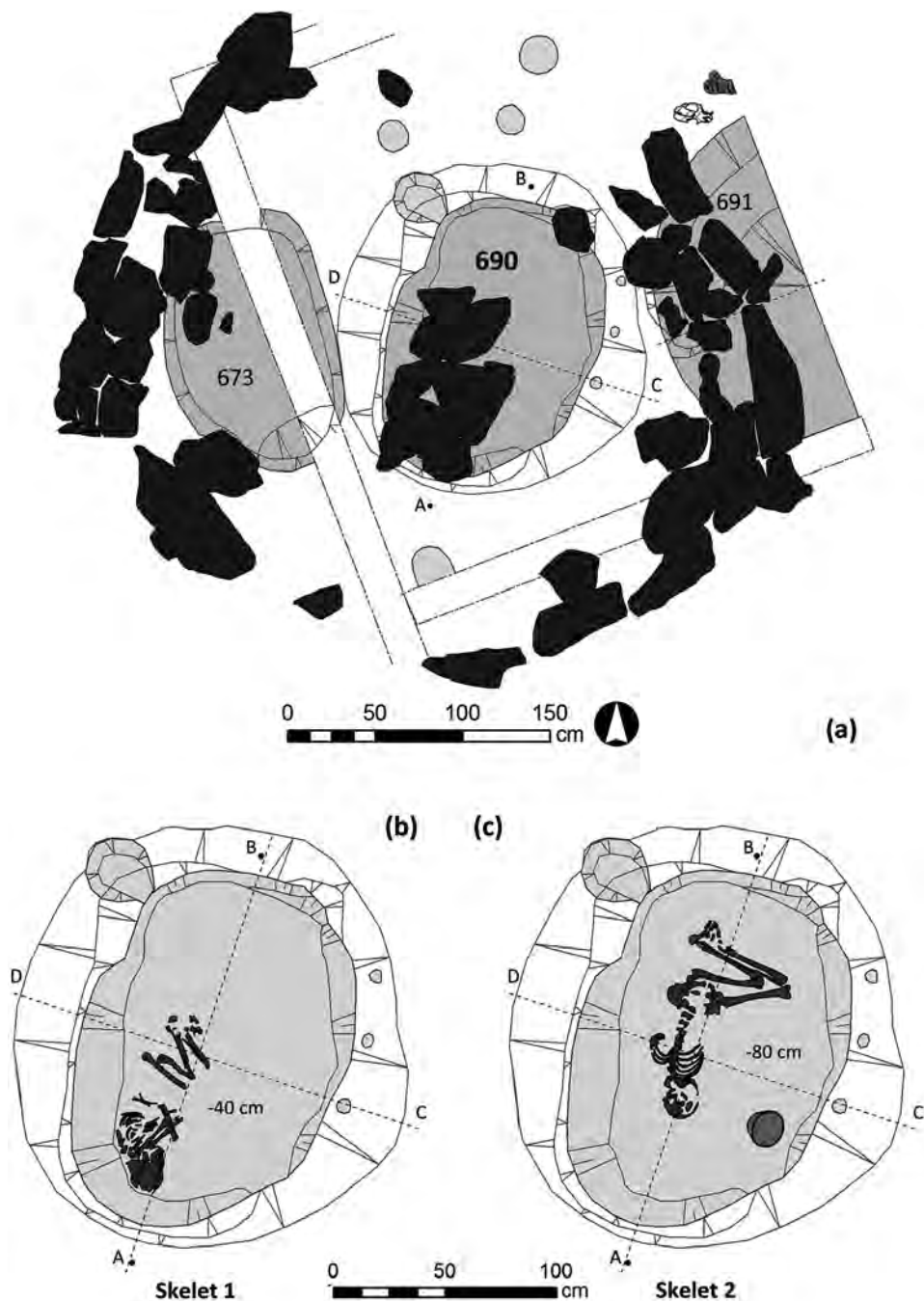
Fig. 3. Brandýs nad Labem – Vrábí, feature 690. Stone construction of the barrow.

zahluobenými objekty zejména knovízské kultury (*Danielisová 2011*), které patrně narušily její obvod. Její kamenná konstrukce však musela být stále patrná a vzhledem k početným sousedním objektům mladší datace musela být i součástí knovízského sídlištního areálu. Z povrchu kulturní vrstvy u severovýchodního okraje kamenného ohraničení mohyly pochází téměř celá etážovitá nádoba knovízské kultury a lebka psa (*obr. 4*). Není vyloučeno, že zde byly uloženy záměrně a že mohyla únětické kultury hrála určitou specifickou roli v pozdějším sídlištním areálu mladší doby bronzové.

3. Mohyla

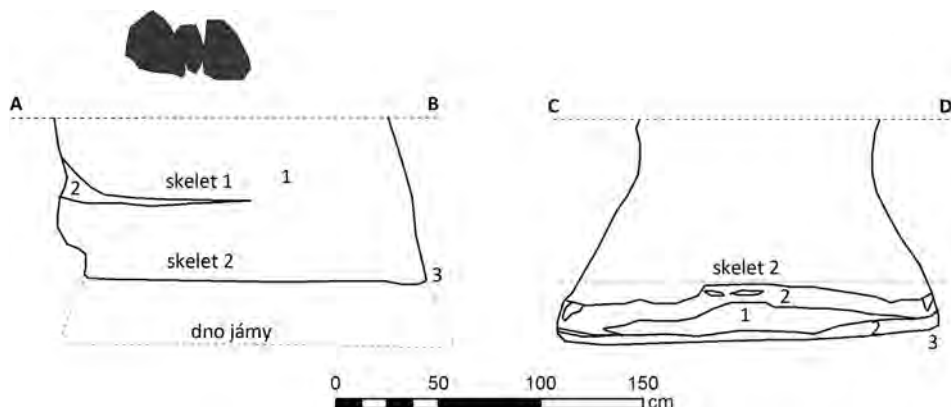
3.1. Vnější konstrukce

Konstrukce mohyly byla tvořena kamenným věncem o vnějším průměru přibližně 4,2 m, jeho šířka nikde nepřesahovala 1 m. Z náleзовé situace bylo patrné, že obvodový věnec mohyly byl vystaven na úrovni tehdejšího povrchu, ca 60 cm nad úrovní sprašového podloží. Na jihozápadní a severovýchodní straně byl přerušen: buď to byl původní záměr, nebo se v těch místech nezachoval – již byly zmiňovány zahluobené objekty mladších období, které mohly původní průběh kamenného obvodu mohyly narušit. Ve věnci byly užity různé

Obr. 4. Brandýs nad Labem – Vrábí, obj. 690. Nálezová situace (a), horní pohřeb (b), spodní pohřeb (c).
 Fig. 4. Brandýs nad Labem – Vrábí, feature 690. The plan of the barrow (a), upper burial (b), lower burial (c).

Obr. 5. Brandýs nad Labem – Vrábí, obj. 690. Profil hrobové jámy.

Fig. 5. Brandýs nad Labem – Vrábí, feature 690. Profile (section) of the grave pit.

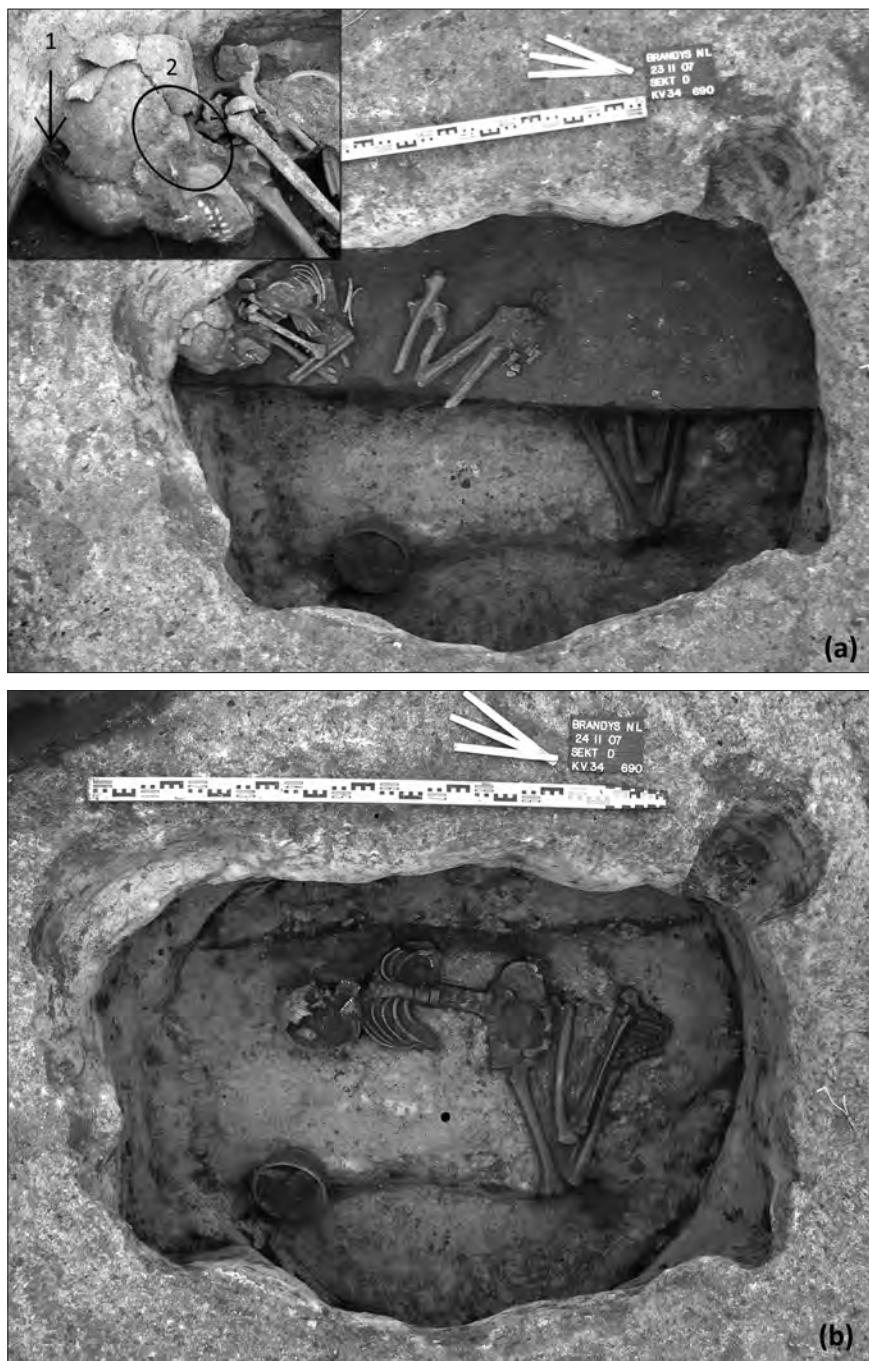
druhy kamene, převažoval místní pískovec. Přibližně ve středu věnce, blíže k severovýchodní straně, se nacházela vlastní hrobová jáma. Nad její jihozápadní částí bylo odkryto několik těsně vedle sebe naskládaných kamenů, které tvořily přibližně obdélník o rozměru 110 x 65 cm. Zhruba 25 cm pod úroveň těchto kamenů se v zásypu objektu nacházely ještě tři další velké kameny (obr. 3). Podle dosavadních nálezů se kameny využívané pro úpravu hrobů vyskytují již ve starší fázi únětické kultury, ale běžnější je jejich využití až v mladším období (např. Pleinerová 1967, 20–21; Stuchlík 2006, 93; Peška 2007, 100).

V severozápadním rohu jámy se nacházela (v superpozici?) křivá jamka a v severovýchodním rohu byl patrný podobný kruhovitý výklenek (obr. 4). Podél východní stěny objektu ve vzdálenosti 6–8 cm byly dokumentovány tři drobné křivé jamky shodné velikosti o kruhovém půdorysu 6 cm a hloubce 4–7 cm, které se nacházely v řadě ve vzdálenosti ca 30 cm od sebe. Severně od hrobové jámy byly dokumentovány tři křivé jamky a další se nacházela ve stejné ose na jižní straně (obr. 4).

Prostor mohyly byl v superpozici se dvěma objekty (obj. 673 a 691; obr. 4). V obou případech se jednalo o sídlištní jámy. Oválná jáma obj. 673 se nacházela uvnitř západní části kamenného věnce, a její chronologický vztah k mohyle proto není zcela zřejmý. Z její výplně pochází jen několik drobných fragmentů keramiky, které lze zařadit pouze obecně do doby bronzové. Jáma obj. 691 kruhového půdorysu se nacházela pod východní částí kamenného věnce, a je tedy jednoznačně starší než mohyla. V jejím zásypu nebyl nalezen žádný materiál. Na povrchu kulturní vrstvy se nacházely nálezy kultur knovízské a štitarské.

3.2. Hrobová jáma

Pozoruhodný byl tvar samotné hrobové jámy (obr. 4; 5). Zatímco na podélném (A–B) profilu vedly její stěny více méně kolmo dolů, na příčném (C–D) řezu se jáma hruškovitě rozšiřovala, jak je typické pro běžné sídlištní objekty. V objektu byly uloženy dva skelety nad sebou (horní v hloubce 40 cm od úrovně podloží a spodní v hloubce 80 cm od úrovně podloží; obr. 4; 5). Výplň jámy se jevila jako homogenní zásyp tmavé humózní hlíny. Pouze na úrovni, na kterou byl uložený horní skelet, byla patrná tenká světlejší splachová vrstvička

Obr. 6. Brandýs nad Labem – Vrábí, obj. 690. Detail horního (a) a spodního (b) pohřbu. 1 – místo nálezu bronzové záušnice, 2 – zelené zbarvení oxidy mědi.

Fig. 6. Brandýs nad Labem – Vrábí, feature 690. Detail of upper and lower burial.

(obr. 5), která by mohla naznačovat, že jáma byla ponechána nějakou (blíže neurčenou) dobu otevřená. Spodní skelet byl uložen na sprašovou vrstvu, pod kterou se nacházelo ještě původní, ve středu ca 30 cm mocné souvrství původního sídlištního objektu, které ukazuje, že k pohřbu byla pravděpodobně využita a adaptována již částečně zaplněná sídlištní jáma. Sídlištní jámy běžně nebyvaly nijak upravovány ani před jejich druhotným použitím jako hrobové jámy. Existují však i výjimky, kdy byly upraveny stejným způsobem jako na pohřebištích. Speciální úprava sídlištní jámy pro následný pohřeb je podle S. Stuchlíka (2010, 87) považována za důvod k zařazení takového objektu mezi „rituální“. Analogická situace sekundární úpravy sídlištní jámy na hrobovou pochází např. z Podolí u Brna, kdy byla jáma upravena do obdélného tvaru rozšířením ve směru V–Z (Kaderková – Kala – Parma 2010, 224–226). Ve téže lokalitě byl později vykopán také hromadný hrob uložený v sídlištní jámě, kde byly skelety uloženy etážovitě nad sebou v hloubce 75 a 170 cm (<http://www.uapp.cz/index.php?nid=8292&lid=CS&oid=1583123>, 15. 10. 2012). Situace je tak analogická brandýskému objektu, kdy skelety nejsou uloženy přímo na sebe, ale mezi horním a spodním pohřbem se nachází samostatný zásyp.

Na úrovni spodního pohřbu procházejí podél kostry dvě paralelní tmavé linie, které vyklíňují u stěn jámy. Jedna z interpretací se kloní k názoru, že jsou to pozůstatky organického obložení (srov. níže). V rozích hrobové jámy jsou patrné výklenky pro kulové jamky (obr. 4; 6). Další menší jamky se vyskytovaly také v prostoru mezi hrobovou jámou a jejím kamenným věncem. Otázka potencionální dřevěné nadzemní konstrukce je diskutována níže (srov. kap. 4.1).

Při pohledu na prostorovou pozici hrobové jámy a kamenného obložení nám neunikne excentrická poloha středového závalu, a vlastně i celého kamenného věnce vůči hrobové jámě. Zdá se, že kamenná konstrukce prostorově souvisela spíše jen s horním pohřbem (viz obr. 4).

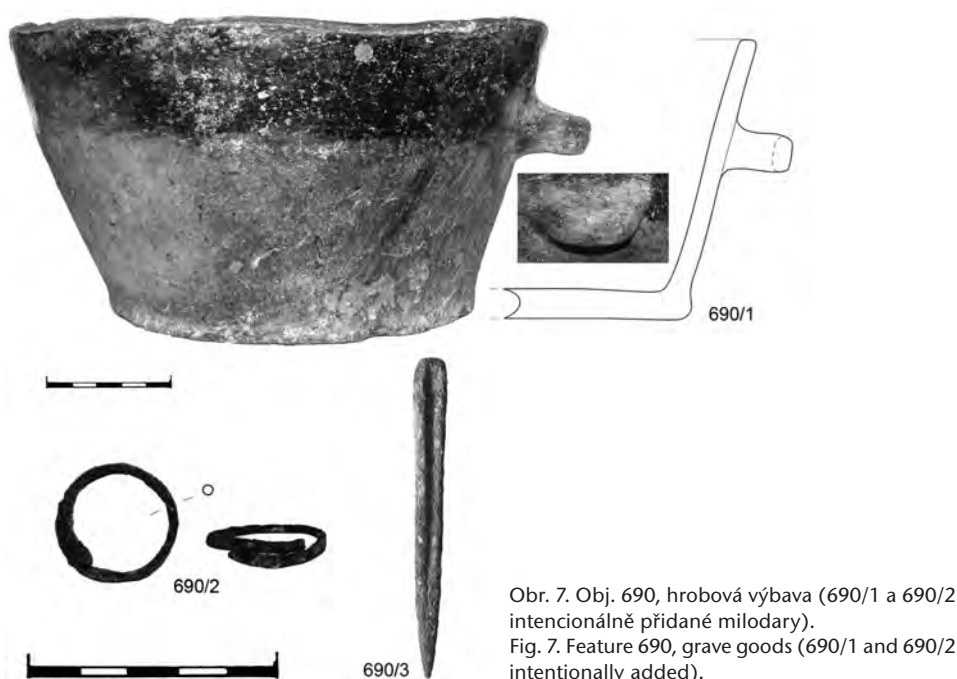
3.3. Pohřební rítus a hrobová výbava

Ve spodní části objektu byl v hloubce 80 cm od povrchu podloží uložen dospělý jedinec (skelet 2; obr. 4; 6). Spočíval hlavou k JZ, trupem a pánví na zádech a pokrčenými dolními končetinami stočenými na pravou stranu. Lebka byla převrácena temenem k zemi, obličejovou částí k trupu, týlní otvor směřoval šikmo nahoru. Jedinci chyběly obě horní končetiny, a to včetně obou lopatkových pletenců. Chyběly také všechny krční obratle kromě prvních dvou a první tři až čtyři páry žeber. Artikulace hrudních obratlů a zbývajících žeber ale porušeny nebyly. V těsné blízkosti levé části hrudníku se nacházel zlomek dolní čelisti.

Nad spodním pohřbem byl v hloubce 40 cm od úrovně podloží uložen nedospělý jedinec (skelet 1; obr. 4; 6). Spočíval ve skrčené poloze na pravém boku, orientovaný hlavou k JZ. Horní končetiny byly ohnuté v loktech, pravé předloktí směřovalo k trupu, levé kranialně před obličej. Lebka byla v oblasti temene, na levém bradavkovém výběžku kosti spánkové, přilehlé oblasti kosti týlní a na levém rameni mandibuly zbarvena zelenými oxidy mědi.

Z hrobu pochází několik různých nálezu. Přímou souvislost s uložením skeletů mají pouze dva. U skeletu 1 byla na temeni lebky nalezena jednoduchá záušnička (690/2; obr. 7) a za hlavou skeletu 2 se nacházela větší hluboká mísa s jedním horizontálním uchem (690/1; obr. 7). Mísa byla umístěna ve vzdálenosti ca 30–40 cm východně od lebky. Ve výplni objektu se nacházelo kostěné šídlo (690/3; obr. 7), jeho přesná poloha však nebyla doku-

Obr. 7. Obj. 690, hrobová výbava (690/1 a 690/2 intencionálně přidané milodary).
Fig. 7. Feature 690, grave goods (690/1 and 690/2 intentionally added).

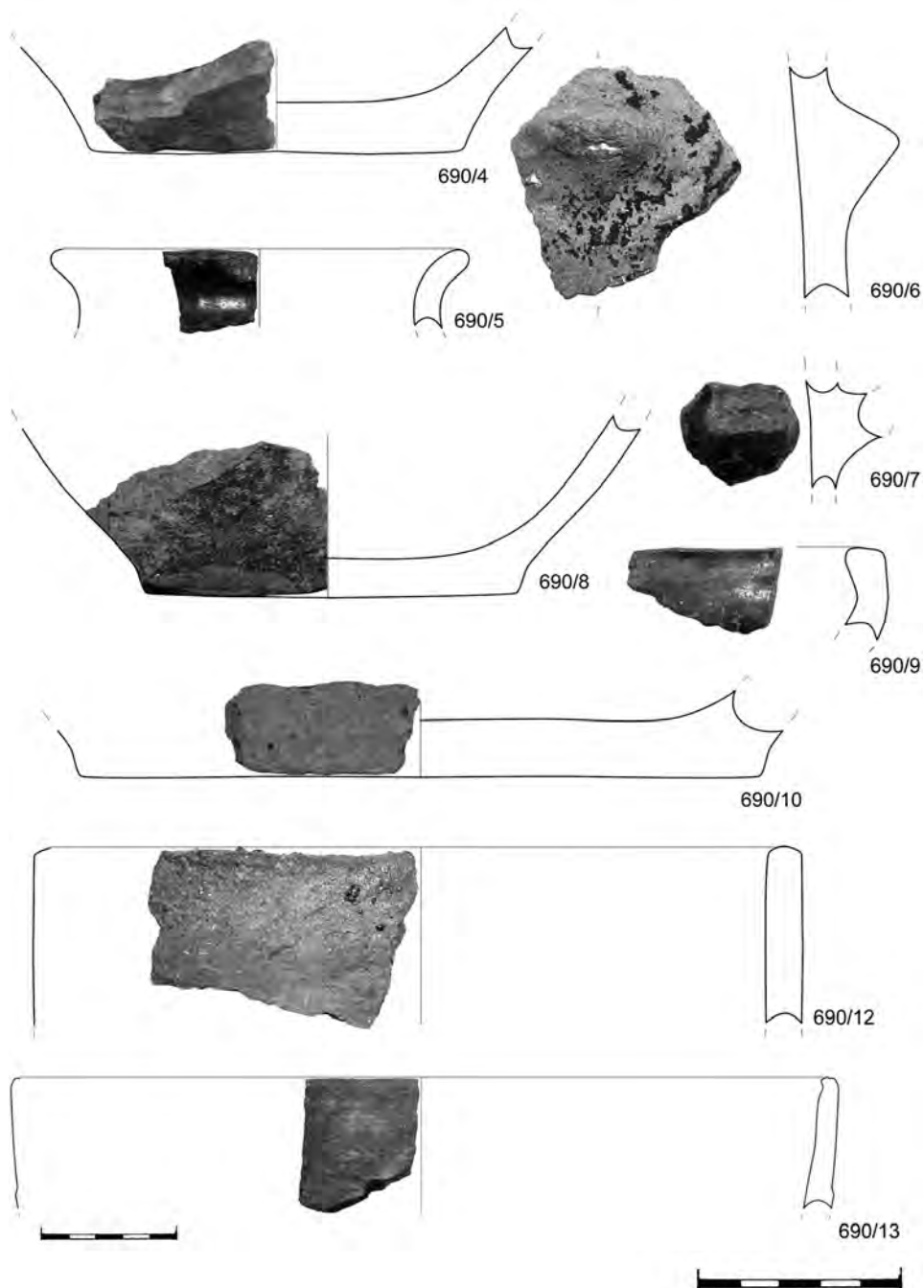
mentována. U dolního skeletu, v oblasti drobných kostí dolních končetin, byly nalezeny kosti přední končetiny středně velkého psa (viz níže). V zásypu jámy se pak vyskytovaly roztroušené keramické fragmenty (*obr. 8*), zvířecí kosti a archeobotanický materiál.

V celku by se výbava obou hrobů dala charakterizovat jako poměrně chudá, což se jeví jako určitá diskrepance v souvislosti s poměrně náročnou vnější konstrukcí hrobu. V zahraničních skupinách únětické kultury (Německo, Polsko) jsou podobně konstruované pohřby obvykle bohatě vybavené. Naopak určitá chudost pohřbů únětické kultury pod mohylami je v Čechách typická.

3.4. Antropologie pohřbených

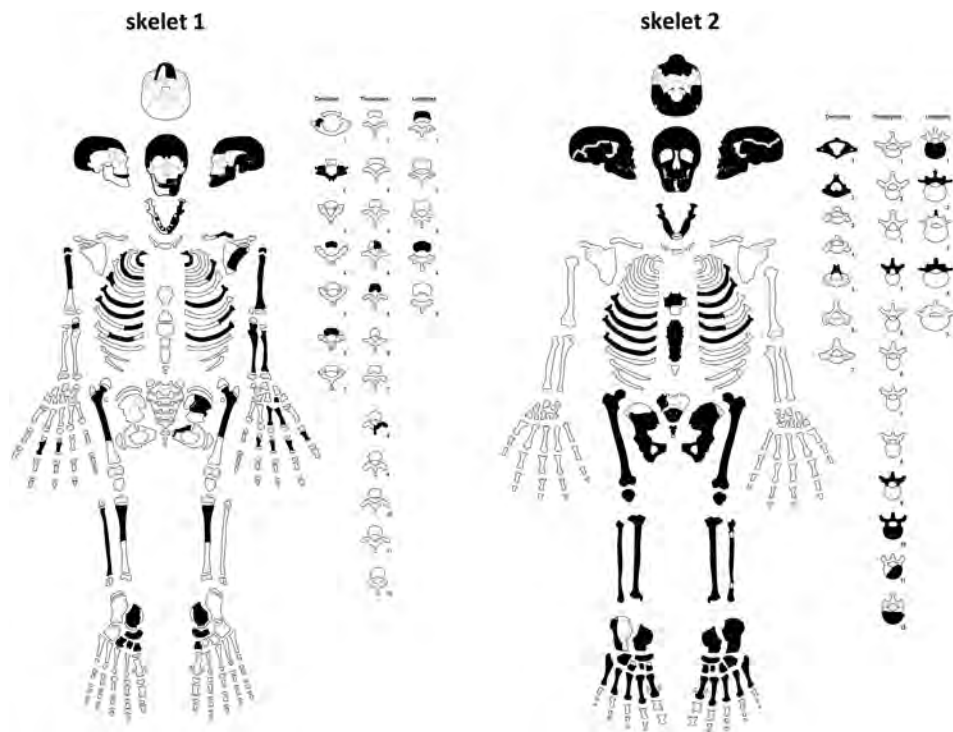
Horní skelet 1 spočíval na pravém boku s horními končetinami ohnutými v lokti a skrčenými dolními končetinami.¹ Na některých kostech bylo zjištěno zelené zbarvení oxidy mědi, dokládající přítomnost bronzového předmětu (*obr. 6a*). Lebeční kosti byly gracilně stavěny, s otevřenými lebečními švy. Prořezaná trvalá dentice (horní špičák neúplně prořezaný) byla ukotvena v levé polovině horního i dolního zubního oblouku. Pravá polovina maxily i mandibuly se nezachovala, nicméně prakticky všechny zuby byly nalezeny volně. Kořeny zubů se nacházely v různém stadiu mineralizace. Na sklovině byly patrně nevýrazné známky hypoplazie skloviny, jejíž příčinou mohlo být horečnaté onemocnění či nutriční deficiencie v průběhu mineralizace korunky. Kostí postkranialního skeletu byly rovněž

¹ Kosterní pozůstatky jsou v současnosti uloženy v depozitáři Antropologického oddělení Národního muzea v Praze v Horních Počernicích pod inv. č. P7A 42153.

Obr. 8. Obj. 690. Keramické nálezy z výplně jámy.

Fig. 8. Feature 690. Ceramic fragments from the filling of the grave pit.

Obr. 9. Obj. 690. Zachovalost skeletů 1 a 2.

Fig. 9. Feature 690. Preservation state of the human skeletons 1 and 2.

gracilní, s nepřirostlými epifýzami. Závěr: jednalo se o pozůstatky staršího dítěte, věkové kategorie *infans III* (11–13 let).

Spodní skelet 2 nalezený na dně objektu ležel na zádech s dolními končetinami skrčnými na pravou stranu. Lebka pohřbeného jedince byla robustně stavěna, středně až výrazně svalově modelovaná. V oblasti *planum nuchale* (místo úponu šíjového svalu) na týlní kosti jsme zaznamenali drobnou exostózu (kostní výrůstek). Etiologie těchto výrůstků je nejasná, v tomto případě se může jednat o reakci na zvýšenou námahu v oblasti úponu. Aspektivně se lebka jevila jako velmi dlouhá. Metrické hodnocení nebylo možné provést vzhledem ke špatné zachovalosti. Chrup zasazený v širokém zubním oblouku byl slabě až středně silně obroušen, bez patologických změn. Kostí postkranialního skeletu byly rovněž spíše robustní stavby, se středně výrazným reliéfem svalových úponů. Metrická i morfologická analýza kostí pánevních jasně prokázala, že se jedná o mužskou pánev (*Houět – Brůžek – Murail 1995; Brůžek 2002*). Horní třetiny diafýz obou femurů byly výrazně oploštěné, hyperplatymerní, což vypovídá o zvýšeném zatížení svalů upínajících se na tuto oblast (velký hýžďový sval), např. při běhu či rychlé chůzi po nerovném terénu. Mírně oploštěné mesoknemní tibie neukazují na vyšší zátěž příslušného svalstva (např. ohybače kolena). Tělesná výška jedince byla stanovena na 165,9 cm na základě Breitingerových tabulek (*Breitinger 1937*), což ji řadí do kategorie středně vysokých postav. Závěr: kostrové pozůstatky náleží plně dospělému muži, věkové kategorie *adultus II – maturus I* (35–50 let).

		plevele jaří (<i>Chenopodietea</i>)	plevele ozimů (<i>Secalietea</i>)	rumiště	pastviny/ step
<i>Bromus arvensis</i>	sveřep rolní		x		x
<i>Bromus secalinus</i>	sveřep stoklasa		x		
<i>Bromus sterilis</i>	sveřep jalový		x	x	x
<i>Fallopia convolvulus</i>	opletka rolní	x	x	x	
<i>Galium spurium</i>	svízel pochybný	x			
<i>Chenopodium album</i>	merlík bílý	x		x	
<i>Chenopodium hybridum</i>	merlík zvrhlý	x		x	
<i>Potentilla</i> sp.	mochna			x	x
<i>Sinapis/Brassica</i>	hořčice/brukev		x	x	

Tab. 1. Výsledky archeobotanické makrozbytkové analýzy výplně obj. 690; ekologická interpretace zjištěných planých druhů.

Tab. 1. The archaeobotanical analysis of plant macroremains from the fill of feature 690: the ecological interpretation of weed taxa.

Z antropologického hlediska i z hlediska terénní archeologie jsou velmi zajímavé polohová transformace lebky, dislokace části mandibuly a absence krčních a několika hrudních obratlů, prvních tří, resp. čtyř párů žeber a horních končetin včetně lopatkových pletenců, které navozují domněnku o násilné manipulaci s kostrou.

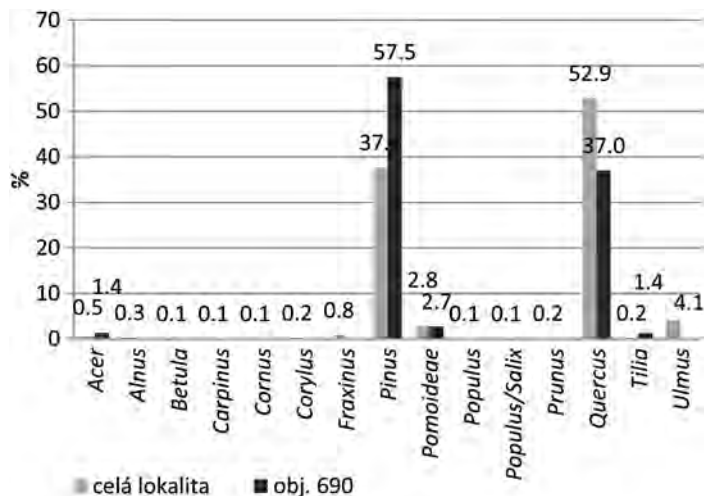
3.5. Botanické nálezy

Ze studovaného objektu bylo odebráno 6 vzorků hrobové výplně o celkovém objemu 117 l. Flotačním plavením na sítu o průměru ok 0,25 mm bylo získáno 226 ks zuhelnatělých makrozbytků a jejich fragmentů. Vzorkovaný objekt obsahoval makrozbytky 5 druhů pěstovaných plodin. Dominantním druhem byla pšenice dvouzrnka (*Triticum dicoccon*) – 68 % makrozbytků pěstovaných plodin, následovaná ječmenem obecným (*Hordeum vulgare*) – 21 %. Tyto plodiny považujeme za hlavní pěstované plodiny. Dále byly zaznamenány makrozbytky pšenice jednozrnky (*Triticum monococcum*) – 6,7 %, pšenice špaldy (*Triticum spelta*) – 2,7 % a prosa setého (*Panicum miliaceum*) – 1,3 %.

Soubor makrozbytků obilnin z obj. 690 (75 ks) kopíruje poměry obilnin zjištěných v celé lokalitě Brandýs nad Labem – U Vodojemu (determinováno 654 ks makrozbytků polních plodin). Ve studovaném objektu nebyly zjištěny pouze makrozbytky nahého ječmene (což ovšem může být důsledek horšího stavu dochování obilek ječmenů v objektu). Plevelná příměs naznačuje opět rozmanité zdroje rostlinných zbytků. Některé druhy plevelů totiž obvykle nerostou pohromadě – např. typické ozimé druhy (*Bromus secalinus*) a typické plevele jaří (*Chenopodium* ssp.). Souběžný výskyt druhů jaří a ozimů je typický pro (starší) zemědělský pravěk, kdy může znamenat určitou nevyhraněnost osevních postupů tohoto období. Druhou možností je, že došlo ke smíšení plevelných druhů z rozmanitých zdrojů (různých obilných kultur), což je vzhledem k spektru zjištěných obilnin pravděpodobnější.

Zjištěné plané druhy indikují antropogenní bezlesí s těžištěm v segetálních (plevelných) společenstvech. Některé druhy mají cenologický přesah do společenstev rumištních a travinných, nicméně nejde o typické druhy těchto společenstev (tab. 1).

Obr. 10. Výsledky analýzy uhlíků, srovnání početních poměrů jednotlivých druhů dřevin v obj. 690 a v celé lokalitě.

Fig. 10. The analysis of wood charcoals: ratio of wood species in the feature 690 and in the whole site.

Z plaveného materiálu byly determinovány také uhlíky (Kočár – Kočárová 2011). V souboru uhlíků byly zjištěny dvě dominanty – dub (*Quercus*) a borovice (*Pinus*). Dub souboru dominuje, pokud posuzujeme hmotnost uhlíků; borovice pak, pokud hodnotíme počet fragmentů. Jejich vzájemný poměr je tedy pravděpodobně vyrovnaný. Ostatní dřeviny jako javor (*Acer*), lípa (*Tilia*) a jabloňovité (*Pomoideae*) – snad jeřáb, jablň, hrušeň či hloh – byly zjištěny jako příměs do 3 %.

Výsledné spektrum ve své podstatě (dominanty a subdominanty) odpovídá místnímu osídlení únětické kultury (obr. 10). Výsledky analýzy celé lokality jsou pochopitelně druhově pestřejší (habr, bříza, líska, olše, svída, jasan, topol, slivoň), ale většina zjištěných druhů náleží k minoritní příměsi (do 1 %). Jedinou výjimkou je jilm, který nebyl analýzou obj. 690 zjištěn, ale v celkovém souboru tvoří 4 % analyzovaných uhlíků.

Druhové spektrum uhlíků umožňuje v okolí zkoumané lokality rekonstruovat kyselé doubravy místy s přechodem do hájové vegetace (javor, lípa), ovšem bez většího podílu habru. Skutečnost, že spektra uhlíků v obj. 690 a v celé lokalitě jsou si velice blízká, snad naznačuje, že uhlíky v hrobové výplni (stejně jako většina vzorkovaných kontextů z celého sídliště) pocházely ze sídlištního odpadu.

3.6. Zoologické nálezy

Z popisované mohyly (obj. 690) pochází celkem 14 osteozoologických nálezů, z toho jeden nález představuje souvislou anatomickou část tvořenou pěti kosterními elementy (tlapka). Materiál lze rozdělit do dvou skupin: (a) intencionálně uložené a (b) náhodná příměs.

Do první kategorie (a) dle našeho soudu spadá pouze nález pravé přední tlapy psa (*Canis familiaris*; obr. 11), která pochází z kontextu pravé dolní končetiny lidského skeletu 2 (hl. 80 cm), a kostěný artefakt (šídlo; 690/3; obr. 7) ze záspy hrobové jámy (hl. 40 cm – dno, západní polovina). Šídlo bylo zhotoveno z kosti blíže neurčeného savce. V rámci uvedené tlapy byly nalezeny 4 metakarpy pravé končetiny (*metacarpus II–V*, zkr. *mtc II–V*) a jeden prstní článek (*phalanx proximalis*). Přestože terénní fotodokumentace nálezu není

Obr. 11. (a) Rekonstrukce původní podoby nálezu přední pravé tlapky psa (*Canis familiaris*) nalezené v hrobové komoře u pravé dolní končetiny lidského skeletu. 1 dílek měřítka = 1 mm; (b) detail proximálních konců metakarpů nesoucích patologie.

Fig. 11. (a) – Reconstruction of the original position of the dog right leg bones (*Canis familiaris*), 1 scale unit = 1 mm; (b) – detail of the proximal extremities of metacarpal bones with pathological signs.

k dispozici, je anatomická souvislost jednotlivých kostí zjevná (viz rekonstrukce původního stavu na obr. 11a). I když fenotyp z nálezu blíže odhalit nelze, lze konstatovat, že jde o psa střední velikosti, s kohoutkovou výškou zhruba 45–47 cm (srov. délky metakarpů: *mtc II* = 48,4 mm, *mtc III* = 55,3 mm, *mtc IV* = 55 mm, *mtc V* = 47,1 mm), a že nejde o psa ani gracilního, ani robustního. Nejedná se o psa mladého. Zajímavostí je patologie detekovaná na všech metapodiích, která má charakter exostóz kolem proximálních kloubních ploch a drobných eburnací na proximálních kloubních plochách *mtc II* a *mtc V* (obr. 11b). Může jít o výsledek drobnějšího zranění či nemoci, nebo jednoduše o projev stáří. Z lokality nejsou k dispozici další indicie, které by smysl vložení této anatomické části psa k noze člověka pomohly odhalit, nicméně předpokládáme, že přidání psí končetiny mohlo mít určitý rituální význam.

Skelety psů jsou poměrně hojnými nálezy v únětických hrobech jak v ČR – např. lok. Těšetice-Kyjovice (Čižmář *et al.* 1993), Dobšice (Čižmář 2006), Ždánice (Hložek 2002), Velké Žernoseky (Behrens 1964), Brno – Černé pole (Tihelka – Hank 1966), Znojmo (Čižmář 2005), tak jinde ve střední Evropě (např. Kołodziej 2011). Z hrobů v lokalitách Hrádek (Čižmář – Salaš 2005; Roblíčková 2005) a Velké Pavlovice (Stuchlíková – Stuchlík 1981) jsou popisovány pouze části psích skeletů. S hojným výskytem skeletů psů nebo souvislých částí těl psů koresponduje i nález tlapky ze zde popisované mohyly. Samostatná psí tlapa není z mohyl v ČR uváděna, ale byla nalezena jakožto základová obětina v základu domu v Százhalombatta-Földvár (kultura Vátya, Maďarsko; Choyke *et al.* 2004; Vretemark – Sten 2010).

Do druhé kategorie (b) lze zařadit ostatní nálezy, které pocházejí z celkem tří kontextů: v západní polovině mohyly ve vrchní části (0–40 cm) byly nalezeny dva fragmenty kostí: část bederního obratle adultního tura domácího a zlomek kosti velkého savce. Ze spodní

části západní poloviny (40 cm – dno) pochází pět nálezů: levý čtvrtý horní premolár adultního tura domácího, pravý třetí horní molár adultní ovce/kozy, proximální zlomek metatarsu adultní ovce/kozy, část distální diafýzy kosti pažní subadultního prasete domácího a fragment kosti blíže neurčeného velkého savce.

Ve východní polovině mohyly byly zvířecí kosti zachyceny v úrovni tenké splachové vrstvičky v hloubce ca 40 cm od úrovně podloží. Materiál zde obsažený podléhal silnějším erozním vlivům než zbylé dva kontexty; některé nálezy byly tedy silně rozpadavého charakteru. Z této vrstvy pochází pět nálezů: fragment lopatky pocházející zřejmě z dospělého psa, fragment blíže neurčeného velkého savce, fragment blíže neurčeného středně velkého savce a další dva nálezy blíže neurčených savců.

Celkově byly v popisované mohyle doloženy tyto druhy: pes (*Canis familiaris*), prase domácí (*Sus domesticus*), ovce/koza (*Ovis/Capra*), tur domácí (*Bos taurus*). Na žádném z nálezů nebyly přítomny zjevné stopy porcování, známky opálení nebo ohryzu. Kromě nálezu tlapy psa lze ostatní nálezy zvířecích kostí považovat za náhodnou příměs pocházející ze sídlištních vrstev.

Archeozoologický materiál byl zaznamenán i v jiných hrobech únětické kultury, a to v sídlištních jamách i na pohřebištích. Znám je z pohřebišt v Bedřichovicích (zvířecí lopatka u nohou člověka; Čížmář – Dvořák 1985), v Postoloprtech (fragment žebra snad tura v míse; Beneš 1976), v Pavlově (dvě zvířecí lopatky u stěn dvou hrobů; Stuchlík 1992), v Tvarožné II (lopatka ovce při stěně hrobu; Geislerová – Vitula 1985) a v celkem osmi hrobech dvou pohřebišť v Brodčích nad Jizerou (lopatky prasete nebo ovce/kozy a další nálezy hlavně kostí tura; Rataj 1954; Knor 1955). Vzhledem k tomu, že nejde o souvislé části těl, je interpretace těchto nálezů jako masitých milodarů sporná. Opakovaný výskyt zvířecí lopatky v hrobech únětické kultury, známý z mnoha lokalit a pozorovaný i v Brandýse nad Labem (Langová 2012, 102–103), může však mít speciální symbolický význam (shrnutí viz Král 2011, 57–58, 78). Blíže nespecifikované nálezy zvířecích kostí jsou uváděny jako součást hrobové výbavy i v dalších lokalitách (Čížmář et al. 1993; Salaš 1990; Hásek 1959).

3.7. Datování

Poměrně chudě vybavené pohřby nenabízejí mnoho opor pro spolehlivé datování. Kónická mísa, doprovázející skelet 2 (obr. 7), je tvar typický pro celé období únětické kultury bez možnosti bližšího časového určení. Leštěný pás na hrdle ovšem představuje specifický typ úpravy povrchu, charakteristický spíše pro závěr tohoto období², ačkoliv jeho výskyt na kónických mísách je spíš netypický. Tento znak by tedy řadil pohřby v mohyle do nejmladší fáze únětické kultury. Datování pouze na základě typologických znaků keramiky však může být nespolehlivé, jak ukazují zejména radiokarbonová data z objektu.

Radiouhlíkovou metodou byly datovány dva vzorky kostí. Z mohyly byl zpracován vzorek s CRL 11_260 (laboratoř v Praze s mezinárodním kódem CRL, která dále kontrolně dodatečně zpracovala menší množství tohoto vzorku s kódovým číslem CRL 11_294). Vzorek Poz-47314 pocházel z vrstvy nad skeletem 1 (vzorek CRL 11_260), 20–40 cm pod úrovní podloží. Vzorky v Poznani byly zpracovávány metodou grafitizace a měření aktivity ¹⁴C s využitím urychlovačové hmotnostní spektrometrie (Grootes et al. 2004, 55; Goslar et al. 2004, 5). Vzorek kosti byl v Praze zpracován konvenční metodou syntézy benzenu a měření aktivity ¹⁴C na nízkopozadovém kapalinovém scintilačním spektrometru

² Za určení děkujeme Václavu Mouchovi.

(Gupta – Polach 1985). Výsledné aktivity ^{14}C byly vyjádřeny jako konvenční radiouhlíkové stáří v letech BP a statisticky porovnávány (Stuiver – Polach 1977, 360). Pro určení stáří všech vzorků byl použit revidovaný kalibrační program Calib 6.0.1 (Stuiver – Reimer 1993). V souladu s dostupnými údaji byla použita kalibrační křivka IntCal09 (Reimer et al. 2009). Po přiřazení nejistot daných radiouhlíkovou kalibrační křivkou bylo konvenční radiouhlíkové stáří a jeho nejistota přepočteno na interval (intervaly) kalibrovaného stáří (pro interval nejistoty 2s stanovení aktivity ^{14}C , který odpovídá pravděpodobnosti přibližně 95 %). Celková míra pravděpodobnosti P intervalu kalibrovaného stáří vycházela z rozšířené nejistoty stanovení ^{14}C (2s) a byla vypočtena z míry dílčí hlavní relativní pravděpodobnosti, stanovené kalibračním programem, násobené koeficientem 0,95.

Radiokarbonová data ze dvou laboratoří (Praha, Poznaň), získaná ze vzorku kostí (fibula sin, skelet 1, CRL 11_260 a CRL 11_194) a rostlinných makrozbytků (Poz 47314), přinesla shodně výsledky, které ukazují na starší dataci než typologické znaky na keramice. Výsledek po překalibrování ukazuje na původ vzorků v období 2133 až 1921 BC (obr. 14), s absolutní pravděpodobností 95 %.

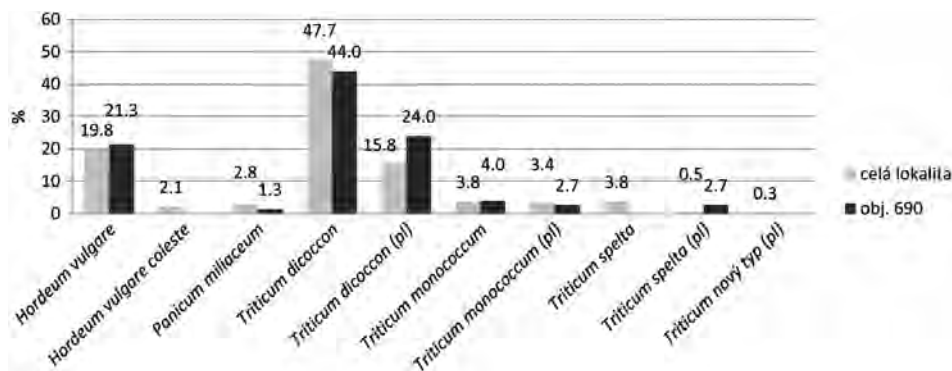
4. Diskuse

4.1. Pohřební ritus

Následně rozebírané aspekty pohřebního ritu souvisejí s určitými specifickými rysy hrobu pozorovanými v terénu nebo na základě multidisciplinárních analýz.

Je diskutabilní, zda odkryté kúlové jámy nějakým způsobem souvisely s konstrukcí mohyly. Možné pozůstatky potencionální nadzemní stavby (tzv. „domu mrtvých“) jsou dochované ve formě nepatrných kruhových výklenků v rozích hrobové jámy (obr. 4; 6), z nichž jen jednu lze považovat za kúlovou jamku. Konstrukce, která by překrývala také kamenný zával nad horním pohřbem, by musela být ukotvena v podstatě uvnitř hrobové jámy. Tmavé výplně kúlových jamek v humózním zásypu a tmavé kulturní vrstvě nebyly patrné. Stopy po konstrukčních prvcích na hraně nebo uvnitř hrobové jámy jsou ale běžné (Bátora 2006, 11; Pěnička 2010, 13). Vnitřní konstrukce bývají považovány za doklad výdřevy hrobů. Otázkou je však v případě brandýské mohyly především paralelní výskyt nadzemní dřevěné konstrukce a kamenného závalu, i když taková situace se v únětickém prostředí již vyskytla (např. Szczebankowice v Dolním Slezsku; Sarnowska 1969, 22). Stavby nad hroby bývají většinou rekonstruovány jako stavby lehčího typu pravděpodobně se sedlovou střechou a stěnami propletenými proutím (Pěnička 2010, 14). Tomu by mohly odpovídat tři drobné kúlové jamky lemující v pravidelných rozestupech východní stěnu objektu (obr. 4). I další aspekty brandýské mohyly se shodují se situacemi, kdy byl nad hrobem dokumentován „dům mrtvých“. Ve většině z nich byli také pohřbeni muži mezi 25 a 50 lety a převažovala v nich spíše chudší výbava. Na pravděpodobně specifické postavení zemřelého se tak dá usuzovat pouze na základě odlišné úpravy hrobové jámy. Výjimečně v těchto hrobech nejsou ani zásahy na kostech ukazujících stopy po zraněních (např. hroby nitranské kultury z Branče a Mýtné Nové Vsi). Z prostorového hlediska většinou nemají „domy mrtvých“ v rámci pohřebiště žádné významnější postavení (Pěnička 2010, 18–19).

Obr. 12. Výsledky analýzy rostlinných makrozbytků, srovnání početních poměrů jednotlivých druhů obilnin v obj. 690 a v celé lokalitě.

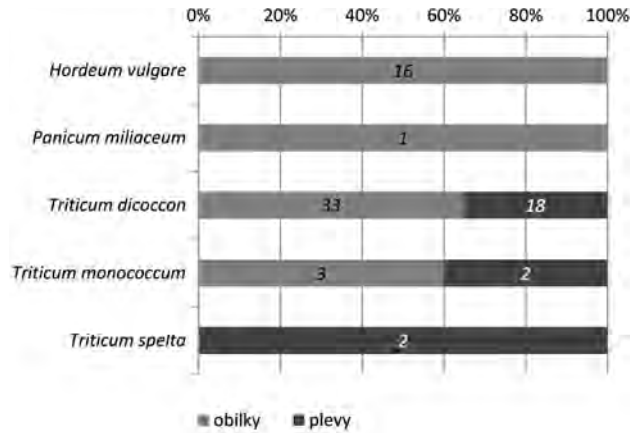
Fig. 12. The archaeobotanical analysis of plant macroremains: the ratios of individual cereal species in feature 690 and in the whole site.

Vlastní hrobová jáma brandýské mohyly měla poměrně neobvyklý tvar. Její hruškovité rozšíření na příčném profilu ukazuje poměrně spolehlivě, že se původně jednalo o obilní zásobnici. Kromě nepřímých indicií (např. poloha uvnitř sídlištního areálu) by pro tuto interpretaci svědčily dochované původní vrstvy na dně objektu a také geneze a tafonomie studovaného souboru rostlinných zbytků ve výplni. Soubor makrozbytků z obj. 690 nese znaky dlouhodobé sedimentace zuhelnatělých rostlinných zbytků do sídlištních odpadních situací. Vzájemná podobnost souboru makrozbytků z celé lokality a z výplně hrobu je pravděpodobně dokladem podobného vývoje. V případě, že by byl studovaný soubor odrazem jednorázové události (uložení milodaru do hrobu, uložení skladované zásoby obilniny), lze s vysokou pravděpodobností předpokládat, že poměry obilnin by byly oproti situaci na sídlišti vychýleny (ve prospěch druhů, kterými bylo manipulováno). Koncentrace rostlinných zbytků (1,93 ks/l) je však příliš malá na obilný milodar, ale výrazně vyšší než je obvyklé v hrobových jamách mladého eneolitu a starší doby bronzové; ty zpravidla neobsahují téměř žádné makrozbytky. Soubor tedy odpovídá spíše obvyklé koncentraci v sídlištních objektech této doby.

Dalším argumentem může být, že soubor obsahuje druhy obilnin, které nemohly být pěstovány pohromadě (obr. 12). Podle agronomických nároků lze soubor rozdělit do minimálně tří skupin – proso x ječmen x pšenice; pouze zjištěné druhy pšenic lze úspěšně pěstovat ve směsce. Jde tedy o směs druhů obilnin vypěstovanou nezávisle a druhotně promíšenou. Také poměry obilí a plev jednotlivých obilných druhů neodpovídají jednotné úrovni manipulace se všemi druhy obilnin, ale pro každou skupinu druhů se liší (obr. 13). Proso a ječmen byly dokonale zbaveny příměsí klasových internodií a pluch. Jedná se tedy pravděpodobně o vyčištěné obilniny. Pšenice obsahovaly poměrně vysoké procento pluch. Tato skutečnost naznačuje, že k vyčištění obilí pšenic prozatím nedošlo – materiál je pravděpodobně pouze hrubě pročištěným meziproductem manipulace s obilím (*crop processing*). Takto vzniklé směsi obilnin jsou znakem sídlištního odpadu.

Můžeme tedy předpokládat, že studovaný materiál je smíšeným odpadem z různých částí procesu čištění obilnin (lišící se druhově podle obilnin), a byl tedy součástí výplně

Obr. 13. Výsledky archeobotanické makrozbytkové analýzy obj. 690: poměry obilek a pluch nalezených obilnin. Poměry obilek a plev v celém klasu u jednotlivých obilnin: ječmen obecný (*Hordeum vulgare*) – 1 článek klasového větve : 3 obilky; proso seté (*Panicum miliaceum*) – 1 obilka : 1 plucha; pšenice dvouzrnka (*Triticum dicoccon*) – 1 obilka : 1 plucha; pšenice jednozrnka (*Triticum monococcum*) – 1 obilka : 2 pluchy; pšenice špalda (*Triticum spelta*) – 1 obilka : 1 plucha.

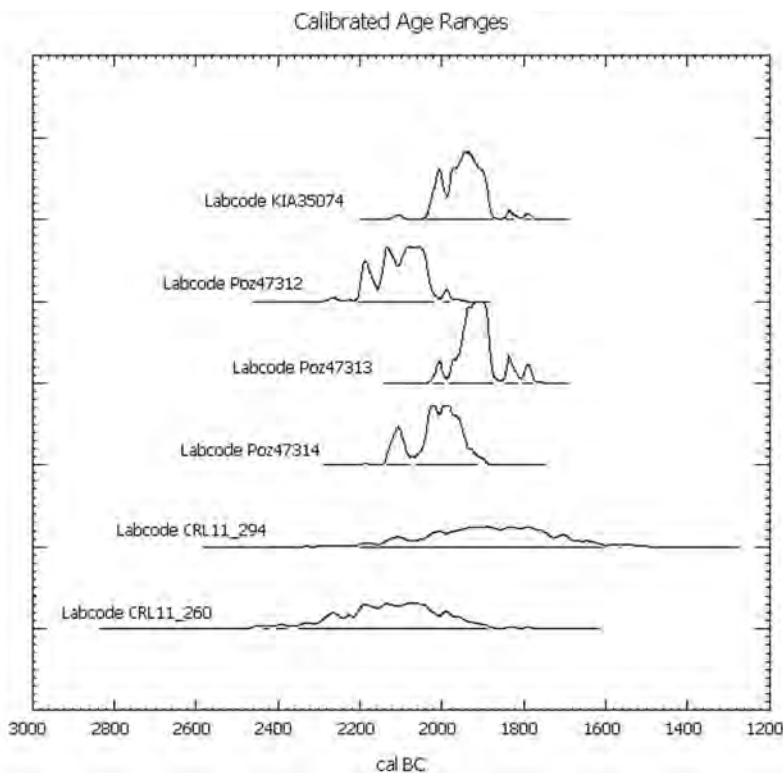

původně sídlištního objektu druhotně využitého k pohřbu. Soubor uhlíků tuto interpretaci nevylučuje. Výplň objektu (zásyp obou pohřbů) pochází ze smíšeného sídlištního kontextu.

Původní sídlištní jáma byla teprve za účelem pohřbu druhotně rozšířena v severojižním směru. Je možné, že právě při rozšiřování vznikla sprašová vrstva pod skeletem 2 (obr. 5), protože materiál zde byl shodný se spraší ve stěnách objektu. Humózní vrstva nade dnem objektu je pozůstatkem předchozího částečného zaplnění objektu (nebo by se teoreticky mohlo také jednat o kulturní vrstvu napadanou do objektu při jeho rozšiřování). Zbytek výplně objektu se jeví jako zcela homogenní, pohřby odděluje pouze tenká splachová vrstva. Po uložení prvního pohřbu (skelet 2) byl objekt pravděpodobně zasypán hrubou do poloviny, pak byl do objektu uložen horní jedinec (skelet 1). Jáma byla poté zasypána až na úroveň podloží, kdy byly do místa nad vrchním skeletem k sobě naskládány větší kameny; je tedy pravděpodobné, že také obvodový kamenný věnec byl vytvořen až v době pohřbu horního jedince. Jaký časový interval odděloval první a druhý pohřeb, není možné určit vzhledem k tomu, že zásyp kolem obou skeletů se jeví jako identický. Splachová vrstvička však může naznačovat, že jáma byla před uložením skeletu 1 ponechána nějakou dobu otevřená. To by mohl potvrzovat i osteologický materiál nalezený v této úrovni. Vyšší rozpadavost kostí v této pozici souvisí pravděpodobně s odlišnými úložnými podmínkami, tedy delší expozicí na povrchu.

Kamenná konstrukce mohyly – obvodový věnec a středový zával – jakoby potvrzovala časovou nesouvislost obou pohřbů. Horní dětský skelet (skelet 1) nebyl uložený stejným způsobem jako spodní, ale vměstnal se do jihozápadního kvadrantu jámy, kde byl natlačený na její okraj. Přímo nad tímto pohřbem byl vytvořen mocný kamenný zával, který směřoval šikmo k tehdejší úrovni povrchu. Kamenná konstrukce mohyly byla v excentrické pozici vůči hrobové jámě a prostorově souvisela s horním skeletem. Otázkou je však opět, jaký časový interval oba pohřby odděloval.

Otázku dutého prostoru kolem skeletu 2 navozuje také dislokace spodní čelisti, ovšem její vzdálená poloha v oblasti levé strany žeber neodpovídá přirozenému posunu v důsledku primárního dutého prostoru. Stejně tak poloha lebky a atlasu tuto domněnku nepotvrzuje. V případě přítomnosti dutého prostoru dochází k odvalení lebky především dozadu nebo

Obr. 14. Porovnání křivek hustoty pravděpodobnosti původu vzorků z únětické mohyly a příkopu, stanovené na základě radiouhlíkového datování kostí (KIA35074, CRL 11_260, CRL 11_194) a rostlinných makrozbytků (Poz-47312-4). Kód laboratoře: KIA – Kiel, CRL – Praha, Poz – Poznaň.

Fig. 14. Comparison of probability density curves of the origin of samples from the Early Bronze Age barrow and ditch based on the radiocarbon dating of bones (KIA35074, CRL 11_260, CRL 11_194) and plant macroremains (Poz-47312-4). Laboratory code: KIA – Kiel, CRL – Prague, Poz – Poznaň.

do strany (Černý 1995; Prokeš 2007). K vyvrácení lebky a porušení celé horní části trupu může také dojít v případě, že jsou lebka či trup podloženy organickou podložkou, která se po určité době rozpadne (Ludikovský – Snášil 1974). Ovšem absence většiny krčních obratlů, klíčních kostí a lopatek a skutečnost, že celé uložení jedince je vlastně jakousi kombinací dekubitů dorsálního a laterálního, nedovoluje problematiku dutého prostoru komplexně posoudit.

Jak jsme již uvedli, lebka pohřbeného jedince byla převrácena na týl, obličejová partie směřovala k ostatnímu skeletu, část mandibuly ležela v prostoru levých žeber, úplně chyběly obě horní končetiny včetně lopatkových pletenců, dále krční obratle, kromě prvního a druhého, první tři hrudní obratle a tři (na pravé straně), resp. čtyři (na levé straně) páry žeber. Artikulace zbývajících hrudních obratlů a žeber nebyla narušena. Atlas (1. krční obratel) byl nalezen uvnitř lebky, lokalizovat axis (2. krční obratel) se nepodařilo. Vyjma převrácené lebky se tedy zbývajícím skelet nacházel ve zcela anatomické poloze, nápadné je pouze strávení těl bederních obratlů (oblouky se zachovaly v anatomickém sledu), k němuž

došlo nejspíše v důsledku postdepozických procesů – ovšem z jakého důvodu, když navazující části skeletu jsou neporušené, není jasné. Celý náález podporuje domněnku, že s mužským skeletem bylo manipulováno.

Otázkou zůstává, zda byl zásah proveden ještě před pohřbením jedince, nebo zda se jednalo o druhotný zásah do hrobu, a v jakém časovém úseku od pohřbu k manipulaci došlo. Varianta manipulace se skeletem mimo hrobovou jámu není příliš pravděpodobná, neboť by muselo dojít k rozrušení i zbývajících částí skeletu. Skelet mohl být porušen při pohřbívání dítěte (skelet 1), přičemž odkryta by musela být jen horní polovina kostry, u které by byly odděleny horní partie, lebka převrácena (případnou dekapitaci nelze potvrdit ani vyloučit vzhledem k absenci většiny krčních obratlů), poté by jáma musela být opět zasypána a posléze pohřben nedospělý jedinec. Nevylučovalo by to i konstrukci kamenných částí mohyly „pouze“ nad horním pohřbem. Zásah ovšem mohl být proveden také časově zcela nezávisle před uložením druhého pohřbu, ne však později než několik týdnů po smrti. Atlanto-okcipitální spojení patří ke kloubním spojeníům pevným, perzistujícím i několik let, zatímco krční páteř, scapulo-thorakální či costo-sternální spojení se řadí ke spojeníům labilním, přetrvávajícím často jen několik týdnů po smrti (Černý 1995; Prokeš 2007). Vzhledem k tomu, že se 1. krční obratel nacházel v lebce, je zřejmé, že atlanto-okcipitální spojení v době posunu lebky ještě přetrvávalo. Pokud nebyla hlava dekapitována, mohlo v této době již u skeletizované či částečně skeletizované oblasti krku a hlavy dojít k jejímu převrácení, přičemž zbývající krční obratle mohly být rozházeny a následně stráveny vlivem postdepozických procesů nebo odebrány společně s končetinami. Současně mohlo dojít k dislokaci mandibuly. Co se týká absence horních končetin a celých lopatkových pletenců, je interpretace obtížnější. Proč a jak byly odebrány i kosti klíční a lopatky, nelze příliš uspokojivě objasnit. Spojení drobných kostí ruky patří k labilním spojeníům, takže jejich úplná absence podporuje verzi zásahu brzy po uložení těla, kdy artikulace ještě přetrvávaly, a horní končetiny tudíž byly odebrány celé. Stejně tak fakt, že nedošlo k porušení spojení obratlů a žeber, opět dokládá, že muselo k zásahu dojít v poměrně krátké době po uložení jedince. Pokud si ovšem uvědomíme, že hrot lopatky zasahuje až k 7. nebo 8. žebru (která byla všechna zachována v anatomické poloze), vyžadovalo by oddělení celé horní části trupu včetně lopatek a kostí klíčních, aniž by přitom došlo k porušení costo-vertebrálního spojení, jistou dávkou zručnosti a opatrnosti při manipulaci, která se zdá při prostém vyloupení hrobu bezdůvodná.

Druhotný zásah do hrobu může mít různé příčiny: rituální, pohřeb dalšího jedince, či vykradení hrobu (Lorencová et al. 1987). V brandýské mohyle máme doklad specifického, bohužel však blíže nevysvětlitelného, nakládání s mrtvými spojeného s druhotnými zásahy do hrobů, které však nemusí nutně souviset s ukládáním vícečetných pohřbů.

Ve vzdálenosti ca 2 m od vnější strany kamenného věnce byl v kulturní vrstvě odkryt neúplný skelet (Danielisová 2011, plán 290). Pokud by tento náález měl s mohylovou souvislost, mohli bychom hledat analogie na dalších mohylových pohřebištech starší doby bronzové např. v lokalitě Łęki Małe (Pow. Grodziski) ve Velkopolsku, kde byli pod jednu mohylu, kromě centrálního pohřbu v kamenné hrobce nebo s kamenným věncem, pohřbeni ještě další zemřelí, a to i ve vzdálenosti až 10 m od centrálního hrobu (Kowiańska-Piaszykowa 2008, 168, 170), nebo v Mladé Boleslavi – Čejetičkách (srov. Plesl 1959). Nízké násypy překrývající několik zdánlivě nesouvisejících hrobů předpokládá i M. Gimbutas (1965, 274–275).

4.2. Umístění pohřební mohyly na sídlišti

Mohylové pohřby únětické kultury se vyskytují buď osamoceně, nebo jsou součástí pohřebiště. V případě Brandýsa nad Labem je situace mimořádná v tom, že se mohyla nachází v prostoru sídliště, byť mimo prostor vymezený (pravděpodobně současným) ohradním příkopem, a na hrobovou jámu byl adaptován sídlištní objekt.

Ukládání lidských těl do sídlištních objektů bylo v období únětické kultury běžné a na většině zkoumaných sídlišť jsme s tímto jevem konfrontováni (srov. *Salaš 1990; Peška – Tajer – Pankowská 2011*, 49). V častých případech bývali zemřelí do sídlištní jámy ukládáni stejným způsobem jako na pohřebišti. Je tedy možné se domnívat, že se jednalo o pohřeb v pravém slova smyslu, jak ho chápe např. *S. Stuchlík (2010, 80)*. Doklady druhotné úpravy sídlištní jámy za účelem pohřbu jsou však známy jen ojediněle. Právě takové jevy jsou, jak již bylo zmíněno (*Stuchlík 2010, 87*), důvodem považovat způsob uložení skeletu za „rituální“. Pohřeb v původně sídlištní jámě mohl být také např. výsledkem momentálních podmínek na lokalitě (roční období, využitelnost prázdné jámy...) a obilní zásobnice mohla být zvolena za hrobovou jámu čistě z praktických důvodů.

Brandýskou mohyly bychom tak mohli v podstatě chápat jako běžný pohřeb na sídlišti, nebýt jejího výrazného povrchového označení. Právě díky sekundární úpravě jámy a kamenné konstrukci se, podle našeho názoru, v případě brandýské mohyly nejedná o „klasické“ uložení skeletu v sídlištní jámě. Analogickou situaci pro mohyly uvnitř sídlištního areálu nebo vystavěnou nad sídlištní jámou z jiných lokalit neznáme.

4.3. Datování

Keramická výbava spadá podle periodizace *V. Mouchy (1963)* do poklasické fáze únětické kultury, která je v současné době absolutně řazena mezi léta 1800 a 1650 př. n. l. (*Ernée – Müller – Rassmann 2009*, 403), případně až 1750–1630 př. n. l. (*Ernée 2012*, 481). Roztroušené zlomky keramiky ze zásypu hrobové jámy tuto dataci z typologického hlediska *a priori* nevyklučují. Analogická situace s pozdní datací keramického materiálu pochází také z příkopu a dalších kontextů (*Langová 2012*, 125). Radiokarbonové datování kostí a makrozbytků z výplně se však s datací na základě keramiky zásadně rozcházejí.

Z obj. 690 byla část skeletu 1 datována v laboratoři CRL. Vzorek byl zpracován dvakrát (CRL 11_260 a CRL 11_294) a byla vypočtena střední vážená hodnota aktivity ^{14}C , odpovídající intervalu kalibrovaného stáří 2134 až 1911 BC, s absolutní pravděpodobností 95 %. Tento výsledek se statisticky významně neliší od datace rostlinných makrozbytků (Poz 47314), které se nacházely v zásypu hrobu. Vypočtená střední vážená hodnota aktivity ^{14}C odpovídá po kalibraci původu v období 2133 až 1921 BC, s absolutní pravděpodobností 95 %. Tyto výsledky mohou být porovnány s radiokarbonovými daty získanými z únětického příkopu (obj. 107, 406). Aktivita ^{14}C u vzorku lidské lebky (KIA35074) se statisticky významně nelišila od vzorku makrozbytků (Poz 47313). Aktivita ^{14}C vzorku makrozbytků (Poz 47312) byla statisticky významně nižší a nemohla být proto zahrnuta do výpočtu skupinové hodnoty. Interval kalibrovaného stáří skupiny vzorků KIA35074 a Poz 47313 odpovídá období 1980–1880 BC, s absolutní pravděpodobností 89 %. Pokud porovnáme obě skupiny vzorků (CRL 11_260, CRL 11_294, Poz 47314) a (KIA35074, Poz 47313), období původu není statisticky významně odlišné.

Pro porovnávání hodnot aktivity ^{14}C a jejich nejistot (hodnot konvenčního radiouhlíkového stáří) byl použit t-test pro hladinu pravděpodobnosti chyby pozorování prvního

Laboratorní č. vzorku	Popis datovaného vzorku	Konvenční radiouhlíkové stáří (léta BP)	Kalibrované stáří, hlavní intervaly (léta BC)	P (%)
CRL11_260	obj. 690, fibula sin sk. 1	3716 ± 83	2349–1889	93
CRL11_194	obj. 690, opakování, fibula sin sk. 1	3540 ± 112*	2155–1608	93
Poz-47314	obj. 690, V/2, sek D, kv. 34, 20–40 cm <i>Triticum diococcon</i> ob.	3640 ± 35	2063–1911	77
KIA35074	objekt 406, lidská lebka	3590 ± 35	2035–1877	92
Poz-47313	obj. 406 – I řez – 50–70 cm (83) <i>Triticum diococcon</i> ob.	3565 ± 30	1981–1872	78
Poz-47312	obj. 107 – řez 1, V část, černá propálená vrstva (61) <i>Triticum diococcon</i> ob.	3710 ± 35	2202–2018	93
1) skupina (CRL 11_260, CRL 11_194, Poz47314)		3643 ± 31	2133–1921	95
2) skupina (KIA35074, Poz-47313)		3576 ± 23	1980–1880	89

* s ohledem na malé množství zpracovaného vzorku konvenčním postupem dochází k podstatnému navýšení nejistoty stanovení aktivity ^{14}C

Tab. 2. Porovnání výsledků radiouhlíkového datování kostí (KIA35074, CRL 11_260, CRL 11_294) a rostlinných makrozbytků (Poz-47312-4), jednotlivé vzorky a skupiny. Kódy laboratoří viz obr. 14.

Tab. 2. Radiocarbon dates of bones (KIA35074, CRL 11_260, CRL 11_294) and plant macroremains (Poz-47312-4), individual samples and sample-groups.

druhu přibližně 5 %. Podrobnější údaje pro jednotlivé vzorky i obě skupiny jsou uvedeny v tab. 2, porovnání křivek hustot pravděpodobnosti původu jednotlivých vzorků je uvedeno na obr. 14.

Vzhledem k tomu, že vzorky z mohyly odebrané ze dvou různých materiálů a analyzované ve dvou radiouhlíkových laboratořích (Praha, Poznaň) s použitím dvou odlišných metod stanovení aktivity ^{14}C se v dataci shodují, dá se předpokládat správnost výsledků. Stejná situace nastala při analyzování materiálu z příkopu, kde se keramické zlomky jevíly také jako pozdně únětické – věteřovské. Radiokarbonová data z laboratoří v Poznani a Kielu (obr. 14) však opět ukázala na počátek 2. tisíciletí př. n. l. Datování příkopu zejména pouze na základě typologie keramiky je však určující pravděpodobně jen pro dobu zániku, protože obzvláště objekty tohoto charakteru mohly být otevřené i dlouhá desetiletí, zvláště pak pokud byly záměrně udržovány a čištěny.

Absolutní datování mohyl z Německa a Polska shodně ukazuje na počátek 2. tisíciletí př. n. l. Mohyla v Helmsdorfu byla dendrochronologicky datována do roku 1840±10 př. n. l. a mohyla v Leubingen do roku 1942±10 př. n. l. (Steffen 2010, 25–26). Stejně tak všechna radiokarbonová data získaná z mohyly 1 v Łękach Małych se pohybují v rozmezí mezi lety 2120 a 1820 př. n. l., a datují tedy uložení skeletu minimálně před rokem 1800 př. n. l. (Steffen 2010, 29). Na základě radiokarbonových dat lze tedy předpokládat vznik brandýské mohyly ve stejném období.

Tato zjištění mohou přispívat k již dříve vysloveným pochybnostem o správnosti chronologie keramiky únětické kultury (např. Jiráň ed. 2008, 30). Pro řešení tohoto problému a pro přesnější obraz o dataci keramického materiálu z Brandýsa je však potřeba získat další absolutní data z tamních starobronzových objektů a porovnat je s typologickým a absolutním určením únětických kontextů v jiných lokalitách.

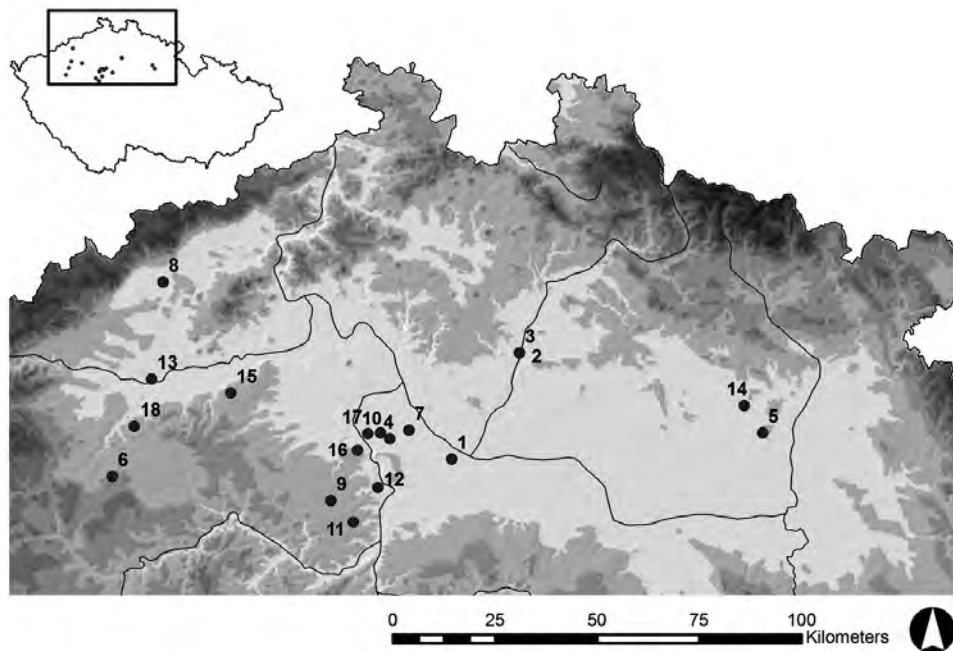
5. Pohřbívání pod mohylami ve starší době bronzové v severní polovině Čech

Kromě klasického pohřebního ritu, který nejčastěji zahrnuje ploché kostrové hroby v různých úpravách (např. *Jiráň ed. 2008*), jsou z prostředí únětické kultury v severní polovině Čech známé také nečetné pohřby pod mohylovým náspem. Pohřby pod mohyloou jsou známe i ze středního Německa, Lužice a Polska (*Gimbutas 1965*, 260–265; *Machnik 1978*, 98; *Neugebauer 1994*, 83; *Pleinerová 1978*, 368). V mnoha částech Evropy byly dokonce běžnou součástí pohřebního ritu, např. v jižním Rusku, jižní Skandinávii, severním Německu, Nizozemí, Británii, východním Maďarsku nebo západním Srbsku a Albánii (*Harding 2004*, 77, 84). Rozšíření pohřbů pod mohyloou doprovází podle *Kristiansena a Larssona (2005*, 241) rozšíření nového typu „aristokracie“ od jižního Německa po severní Skandinávii. U mohyl je možné sledovat shodné základní konstrukční znaky, např. vnější kamenný věnec tvořící základ mohylové konstrukce.

Do protoúnětické kultury lze s jistotou zařadit mohyly z Odolena Vody, Panenských Břežan a Prahy-Bubenče (*Stocký 1921; 1926; Jíra 1923*). V Odolena Vodě u silnice do Dolínku bylo dokumentováno několik nízkých mohyl, z nichž dvě byly prokopány (*Stocký 1921*, 237; *1926*, 11–12). Obě byly velmi narušené, ale i tak se v nich nacházely skupiny větších kamenů a v hlíně několik stěrů ze staršího období únětické kultury. U silnice z Odolena Vody do Břežan se nacházely dvě mohyly, z nichž v jedné bylo několik nepravidelně rozložených kamenů a rozbitých kostí. Druhá byla na mnoha místech porušena, ale původně pod ní mělo být uloženo minimálně 10 skeletů (*Stocký 1926*, 12). A. Stocký uvádí, že další mohyly mohly být zničeny orbou. Podle něj se ale v háji u Máslovic a v polích mezi Odolena Vodou, Dolínkem a Máslovicemi (Panenské Břežany) nachází několik pahrbků a vyvýšených míst, které by mohly být pozůstatky po dalších mohylách (*Stocký 1926*, 12).

V Praze-Bubenči odkryl J. A. Jíra (*1923*, 26–27) dva objekty, které je možné interpretovat jako mohyly. V objektu označeném číslem 4 se nacházel „kruhovitý pahrbek“ z kamenů, který měl průměr 4 m. V hrobě ležela kostra ve skrčené poloze, pouze s pazourkovou šipkou. Objekt č. 5 byl celý zakryt kameny, podle J. A. Jíry se původně jednalo o mohylo. Zemřelý byl vybaven třemi nádobami a jedním kusem štípané industrie. Z mladší a především závěrečné fáze starší doby bronzové je mohyl známo podstatně více. V Čechách však není možné hovořit o kontinuitě únětické kultury s mohylovými kulturami z období střední doby bronzové (*Jiráň ed. 2008*, 18).

Ve středních Čechách i přilehlých oblastech se mohyly, stejně jako ve Slezsku nebo Braniborsku (*Kowiańska-Piaszykowa 2008*, 163), vyskytují osaměle, případně ve dvojicích, na rozdíl např. od jižních Čech. Tomuto obrazu odpovídá i osamocený nález mohyly na sídlišti z Brandýsa nad Labem. Otázkou zůstává, zda se tento způsob pohřbívání vyskytoval vzácně, nebo jsou původní mohyly dnes archeologicky nezjistitelné (*Jiráň ed. 2008*, 65). V bádání o únětické kultuře se vyskytuje názor, že většina hrobů jevících se dnes jako ploché mohla být z velké části překryta nízkými mohylovými náspy, které se do dnešní doby nedochovaly (např. *Stocký 1926*, 12; *Gimbutas 1965*, 265; *Machnik 1978*, 98), ale ne zase tak velkými, jaké známe např. ze současných pohřebišť v Łękach Malých nebo Szczepankovicích (*Machnik 1978*, 98). Některé z dochovaných nízkých mohylových náspů jsou dnes již sotva patrné, a především v zemědělsky obdělávaných oblastech mohly být snadno rozorány. Původní nízké náspy mohly uvnitř také obsahovat kamenné konstrukce hrobů, které se jako jediné zachovaly. Převládající názor o zvyku populací únětické kultury pohřbívat do plochých hrobů tak může být způsoben pouhým nedochováním nízkých nadzemních náspů bez vnitřní konstrukce (*Gimbutas 1965*, 274–275). Mohylový násep často překrýval několik pohřbů, u nichž se uvažuje příslušnost k jedné rodině – např. ve Franzhausen II (*Neugebauer 1994*, 83), v Panenských Břežanech (*Stocký 1926*, 12) nebo v Mladé Boleslavi – Čejetičkách (*Plesl 1960a*, 19). Pozůstatkem po rozoráných mohylách by tak mohly být také shluky hrobů nacházejících se blízko sebe, jako např. na pohřebišti ve Vliněvsi (*Kalfusová 2008*, 168).

Obr. 15. Lokality s mohylovými pohřby starší doby bronzové v severní části Čech. Čísla lokalit viz tab. 3.
 Fig. 15. Sites with barrow burials from Early Bronze Age in the northern part of Bohemia. For names of the sites see tab. 3.

Co se týče pohřební výbavy, většina českých lokalit se označuje jako „chudé“. Oproti tomu na území Německa, Polska a Rakouska je patrně výrazně vyšší sociální postavení jedinců pohřbených v mohylách, které jsou označovány přímo jako „knižeci“ (Probst 1996; Kowiańska-Piaszykowa 2008; Machnik 1978). Bohatá pohřební výbava obsahovala nástroje, zbraně, šperky, jantar apod. Celý ritus dává poměrně jasně tušit, že tyto hroby patří významným osobnostem místních komunit.

Nejznámější významné hroby pocházejí z oblasti Saska, Rakouska a Velkopolska – jedná se o lokality Helmsdorf, Leubingen, Baalberg, Dieskau, Nienstedt, Sömmerda, Königsau, Herzogbirbaum, Frazhausen II, Szczepankowice a Łęky Małe (srov. Gimbutas 1965, 260–265; Machnik 1978, 98; Neugebauer 1994, 83; Steffen 2010). Pohřebiště v Łękach Małych obsahuje celkem 14 mohyl, z nichž byly 4 prozkoumané. Ve všech zkoumaných mohylách byly nalezeny pozůstatky původních dřevěných konstrukcí. Centrální pohřeb bývá zpravidla doprovázen dalšími pohřby uloženými v náspu mohyly (Kowiańska-Piaszykowa 2008, 168, 170). Mohyla ve Szczepankowicích překrývala hrobovou jámu kamennou konstrukcí. Centrální bohatý hrob byl vyloupen. V mohyle se našly dva skelety (asi třicetiletá žena a čtyřleté dítě), uloženy pravděpodobně následně, nicméně časový rozestup mezi nimi není známý (Machnik 1978, 100–103). Etážovitě nad sebou byly uloženy i skelety v mohyle č. 8 v Mladé Boleslavi – Čejetičkách. V hrobové jámě tam byla uložena žena a nad ní v jižní části kamenného zásypu hrobu dětský skelet. Vzhledem k tomu, že žádné porušení mohylového zásypu nebylo patrné, je možné předpokládat současné uložení obou skeletů (Plesl 1960b, 3–7; 1963, 418–419). Bohaté únětické hroby pod mohylami pocházejí také z území Rakouska. V lokalitě Herzogbirbaum dochoval kruhový příkop mohyly o průměru téměř 50 m a hloubce 2 m (Probst 1996, 104).

Přestože výskyt mohyl ve starší době bronzové byl ve skutečnosti častější, než se běžně uvádí, objevují se podstatně méně často než plochá pohřebiště. V případě známých lokalit

Helmsdorfu a Leubingen je běžné nahlížet na ně jako na hroby místní elity. Tato interpretace ale neposkytuje uspokojivý vysvětlení tohoto jevu. Velikost a provedení mohyl reflektuje schopnost zmobilizovat dostatečné množství pracovních sil na stavbu mohylové konstrukce a schopnost získat luxusní hrobovou výbavu. Není jisté, do jaké míry je možné tyto interpretace vztáhnout na celou Evropu (*Harding 2004*, 399–400). Hroby pod mohylami byly sice ve střední Evropě poměrně běžné, avšak hodnotit je všechny jako hroby elity je více než problematické. Otevřená také zůstává otázka, jak bylo nakládáno s ostatky vysoce postavených lidí v oblastech, ze kterých mohyly neznáme (*Harding 2004*, 99).

Míra sociální diferenciace, která se odráží ve variabilitě hrobů, se podle *Hardinga (2004*, 402) liší podle místa a času. Sociální rozlišení ve starší době bronzové patrně souviselo s množstvím uložených hrobových přídavek nebo s úpravou hrobové jámy (hrobové konstrukce, „domy mrtvých“, mohyly). Podobná situace pravděpodobně pokračovala i do střední doby bronzové, i když zde otázku komplikuje nedostatek plochých hrobů. Podle dělení *K. H. Otta (1955*, 62) měla být naprostá špička společnosti starší doby bronzové pohřbívána do hrobů s výjimečnou konstrukcí i výbavou, které se nacházely mimo areál hřbitova, jako např. hrobky z Leubingen nebo Helmsdorfu, kde měli být pohřbeni náčelníci kmene. Další kategorií představují podle něj bohaté mužské hroby v rámci pohřebišť, jež patřily elitě – nejmocnějším a nejvlivnějším mužům kromě „krále“. Pak měly následovat ploché bohatě vybavené hroby, hroby s chudší výbavou nebo bez výbavy. U mohyl obou uvedených kategorií se ale jednalo o velmi bohatě vybavené pohřby, které lze s brandýskou mohyloou srovnávat jen stěží. Podle *Ottova* dělení by objekt z Brandýsa nad Labem naopak spadal do nejnižší sociální vrstvy.

Prostorové vyjádření 18 doposud známých lokalit podobného charakteru v severní polovině Čech (*obr. 15; tab. 3*) ukazuje několik koncentrací, z nichž největší, do které patří i mohyla v Brandýse, se nalézá kolem Prahy, a zejména severně od ní. Malé skupinky mohylových hrobů je dále možné vyčlenit ve východních a severozápadních Čechách. Nejvíce mohyl starší doby bronzové v Čechách se ale bezpochyby nachází v jižních Čechách, kde lemují tok Vltavy a dolní toky Blanice a Otavy (např. *Chvojka 2007*, 33). Samostatnou kapitolu představují západní Čechy, kde nejstarší mohyly řadí *Čujanová-Jilková (1967; 1981)* chronologicky na samý počátek střední doby bronzové, ještě do přechodného stupně A2/B1. Na Moravě zatím nejsou mohyly únětické kultury prokázány (*Stuchlík 2006*, 91).

Zatímco v případě jihočeské skupiny se v jednotlivých lokalitách nachází více mohyl a ve většině případů se jedná o polykulturní mohylníky, ve středních a severozápadních Čechách vypadá situace zcela odlišně. Zde byly ve většině případů odkryty pouze jednotlivé mohyly nebo maximálně jejich dvojice. Pouze v Chotěšově se nacházelo pohromadě celkem šest mohyl (*Frödisch 1868; Pleinerová 1964*) a v případě Kojetic je možné původní počet mohyl rekonstruovat zhruba na 5–7 (*Sklenář 1992*, 98–99). Nabízí se otázka, jestli větší či menší počet mohyl v různých lokalitách souvisí spíše s: a) odlišnými pohřebními zvyklostmi v různých regionech, nebo b) nestejnými podmínkami pro jejich zachování. Především v jižních, ale i v východních Čechách může být velký počet mohyl ze starší doby bronzové v lokalitách do jisté míry zkreslen i faktem, že se v řadě případů jedná o polykulturní mohylníky, ze kterých bylo prokopáno jen několik málo hrobů, a datace ostatních mohyl je tak nejistá (více např. *Domečka 1933*, 57; *Dubský 1949; Hájek 1954; Horyna 1969*, 159; *Havlice 2000; Kuchařík 1997*, 65–76; *Chvojka 2007*, 33–34).

	Lokalita	poloha	okres	počet mohyl	věro- hodnost	konstrukce	literatura
1	Brandýs n./L.	Vrábí „U Vodojemu“	PV	1	1	kamenný věnec; sídlištní jáma	<i>Danielisová 2011; Langová 2012</i>
2	Čejčičky	Choboty I	MB	1	1	mohyla (č. 7) s kamenným krytem	<i>Plesl 1959; Plesl 1960a</i>
3	Čejčičky	Choboty III	MB	3	1	mohyla (č. 8) s kamenným krytem a původně kamennou skříňkou; mohyla č. 22 – hrob původně vyděven a překryt mohutnými balvany; mohyla č. 1 pod kamenným pláštěm ve střední kamenný příkrov hrobu, v hrobové jámě zbytky dřevěného krytu jámy	<i>Plesl 1960b; Plesl 1963a; Plesl 1963b; Plesl 1963c</i>
4	Panenské Břežany	Břežanský háj, V od silnice z Odolena Vody do Břežan	PV	2	1	v jedné mohyle několik nepravidelně rozložených kamenů a lidských kostí, v druhé minimálně 10 skeletů, jediný skelet neporušený, u horních koncetín s nádobkou ze starší fáze únětické kultury; v obou mohylách kosti uloženy na úroveň terénu	<i>Stocký 1926, 11–13</i>
5	Horní Přím	V Pískovně	HK	mohylník	1	polykulturní mohylník	<i>Honyňa 1969, 159</i>
6	Chotěšov	Vičí Hora	RA	6	1	kamenný plášť a kamenná konstrukce, uvnitř bronzové dýky, sekery, náramky, jantarové a bronzové korále, 2 zlaté záušnice	<i>Frédřisch 1868; Pleinerová 1964a</i>
7	Kojetice	Na Vrškách	PV	ca 5–7	2	mohyly s kamenným jádrem a hliněným násypem	<i>Sklenář 1992, 98–99 s další lit.</i>
8	Konobře	Výsypka Růžodol	MO	?	3		<i>Křivánek 1994; Čech 2009; UAPPSZČ Most HLAS 683/2000; UAPPSZČ Most HLAS 139/1994</i>
9	Litovice	Na křižovatce Běve – Háječek a Litovice – Chyně	PZ	1	3	hrob pod mohylou?	<i>Sklenář 1992, 31</i>
10	Odolena Voda	Malý háj, na JV okraji obce	PV	několik (2 prokopány)	1	2 prokopány – byly v nich zjištěny skupiny větších kamenů, v zásypu několik střepeň ze staršího období únětické kultury	<i>Stocký 1926, 11–13</i>
11	Praha 5 – Řeporyje	Vrch Skála	P5	1	3	hrob s kamennou konstrukcí – mohyla?	<i>Sklenář 1992, 191 s další lit.</i>
12	Praha 6 – Bubeneč	Bučkovy sady	P6	2	1	kruhový páhrebek o průměru cca 4 m ze 350 kamenů; celý hrob zakryt kameny o průměru 2,5 m – patrně původně kamenná mohyla vyčnívající na povrch	<i>Jira 1923, 26–27</i>
13	Selbice	Vinice	LO	1	2	4 m vysoká mohyla s několika skelety – některé z nich únětické, některé snad kultury se šňůrovou keramikou	<i>Günzel 1911, 305–307; Pleinerová 1964b; Pleinerová 1966, 392, 394</i>
14	Stračovská Lhota	Stračovský Bor	HK	min 3	1	polykulturní mohylník	<i>Domečka 1933, 57; Kuchařík 1997, 65–76; Kuželka – Kuchařík 2001, 86–87; Kallertová 2007</i>
15	Toužetín		LO	?	2		<i>Pleinerová 1966, 394</i>
16	Tursko	Páhorek Kříš	PZ	1	3	bulžňíková skalka, na vrcholu zřejmě přisypána hlinou (dle V. Krolmuse uměla mohyla)	<i>Sklenář 1992, 260</i>
17	Zlončice	pole F. Pejška	ME	1	2	v kruhu z kamenů 7 kostrových hrobů ve 3 řadách, jámy vytesány do skály – mohyla?	<i>Sklenář 1982, 458, s další lit.; Anonym 1950</i>
18	Želeč		LO	?	3	únětické střepeň v plášti mohyly	<i>Pleinerová 1966, 394</i>

Tab. 3. Lokality s nálezy mohyl v severní části Čech. – Tab. 3. The sites with barrow burials in the northern part of Bohemia.

Přestože se v severní části Čech jedná převážně o staré nálezy, jejichž nálezový fond se dnes nedá zpravidla ověřit, je evidentní, že místní lokality svou konstrukcí ani výbavou nedosahují úrovně bohatých mohylových pohřbů z území Německa nebo Polska. Hrobová výbava v Čechách byla převážně chudá až velmi chudá; poměrně bohatě vybavené pohřby pocházejí pouze z Chotěšova, ve kterých se našly bronzové dýky, sekery, náramky, jantarové a bronzové korále a dokonce dvě zlaté záušnice (*Frödisch 1868*). Tato situace je však v českém prostředí ojedinělá.

6. Závěr

Objekt 690 z Brandýsa nad Labem nepředstavuje ojedinělý případ dochované mohyly v prostředí únětické kultury. Jedná se však o unikátní situaci, kdy se pohřební mohyla nenachází na pohřebišti, ale uvnitř patrně současného sídlištního areálu (byť mimo prostor vymezený ohradním příkopem) a skelety byly uloženy do upravené zásobní jámy. K interpretaci nálezového kontextu významně přispěly environmentální metody. Paralely k výstavnějším hrobům únětické kultury můžeme nalézt zejména v jejich polských a německých skupinách, kde jsou však pohřby zpravidla doprovázeny bohatou výbavou zahrnující i předměty z drahých kovů (*Machnik 1978*, 100–104; *Coles – Harding 1979*, 43; *Probst 1996*, 52).

Jestliže si odmyslíme kamennou konstrukci, stojí podobné objekty v Čechách, pokud jsou správně rozpoznány, na pomezí mezi klasickým hrobem a skeletem uloženým v sídlištní jámě. Mohly by tak naznačovat v podstatě neostrý přechod mezi různými způsoby zacházení se zemřelými ve starší době bronzové, a zejména fakt, že pokud byli v sídlištním objektu uloženi mrtví ve standardní poloze jako při pohřbu, mohlo se skutečně jednat o regulérní hroby v sekundárně využitých sídlištních jamách. Kamenná konstrukce mohyly se nad podloží dochovala jenom z toho důvodu, že zde byla velmi mocná kulturní vrstva, která zabránila jejímu rozorání. V případě, že by se kulturní vrstva a v ní kamenná konstrukce nedochovaly nebo byly zničeny při skrývce, ubírala by se naše interpretace pravděpodobně cestou „obyčejných“ pohřbů v sídlištních objektech a výjimečnost této situace by unikla. Je otázkou, v kolika případech k tomu došlo v minulosti. Shromážděné nálezy ze severní poloviny Čech ukazují, že mohyly starší doby bronzové zde byly sice vzácnějším, nikoliv však neznámým jevem.

Prameny a literatura

- Anonym 1950*: Zlončice. Hlášení o archeologické akci č. j. 1962/1950, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
Bátora, J. 2006: K problematice hrobů s domami mrtvých v pravěku. *Študijné Zvesti* 39, 11–18.
Behrens H. 1964: Die neolithisch – frühmetallzeitlichen Tierskelettfunde der Alten Welt. Berlin.
Beneš, A. 1976: Několik eneolitických a únětických hrobů ze severozápadních Čech. *Archeologické rozhledy* 28, 121–142.
Brůžek, J. 2002: A method for visual determination of sex, using the human hip bone. *American Journal of Physical Anthropology* 117, 157–168.
Coles, J. M. – Harding, A. F. 1979: The Bronze Age in Europe. An introduction to the prehistory of Europe c. 2000–700 BC. London.

- Čech, P. 2009: Konobrze. Hlášení o archeologické akci č. j. 2009/14314, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Černý, V. 1995: Význam tafonomických procesů při studiu pohřebního ritu. *Archeologické rozhledy* 47, 301–313.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. – Rakovský, I. 1985: Pohřebiště z doby stěhování národů ve Strachotíně. *Památky archeologické* 76, 285–307.
- Čižmář, Z. 2005: Znojmo (okr. Znojmo). In: *Přehled výzkumů* 46, Brno, 252–253.
- 2006: Dobšice (okr. Znojmo). In: *Přehled výzkumů* 47, Brno, 138–139.
- Čižmář, Z. – Dočkalová, M. – Gregorová, M. – Kazdová, E. – Koštuřík, P. – Mrázek, I. – Procházková, P. 1993: Unikátní nález hromadného pohřbu v sídlištní jámě ze starší doby bronzové v Těšeticích-Kyjovicích, okr. Znojmo. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 38, 15–57.
- Čižmář, Z. – Dvořák, P. 1985: Protoúnětické pohřebiště v Bedřichovicích. *Archeologické rozhledy* 27, 413–424.
- Čižmář, Z. – Salaš, M. 2005: Rituální depozita v zásobních jamách únětické kultury z Hrádku. *Pravěk* NŘ 15, 127–180.
- Čujanová-Jílková, E. 1967: Der donauländische Vorhügelgräberhorizont A2/B1 und neue Funde aus Westböhmen. *Památky archeologické* 58, 381–412.
- 1981: Kulturní vztahy západních Čech k sousedním oblastem na počátku střední doby bronzové. *Památky archeologické* 72, 300–339.
- Danielisová, A. 2011: Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí. Obytný soubor „U Vodojemu“. Nálezová zpráva č. TX-2011-2934, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Domečka, L. 1933: Mohyly u Lhoty Stračovské. *Památky archeologické* 39, 57.
- Dubský, B. 1949: *Pravěk jižních Čech*. Blatná.
- Ernée, M. 2012: Die räumliche Entwicklung des Gräberfeldes der Aunjetitzer Kultur in Prag-Miškovice – Kontinuität oder Diskontinuität?. In: D. Bérenger – J. Bourgeois – M. Talon – S. Wirth Hrsg., *Gräberlandschaften der Bronzezeit. Bodenaltentümer Westfalens*. Darmstadt.
- Ernée, M. – Müller, J. – Rassmann, K. 2009: Das frühbronzezeitliche Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur von Prag-Miškovice. Auswertung und erste Ergebnisse der naturwissenschaftlichen Untersuchungen: ¹⁴C-Daten und Metallanalysen. *Germania* 87, 355–410.
- Frödisch, H. 1868: Pohřebiště blízce Petršpurka v Žatecku. *Památky archaeologické a místopisné* 7, 322–323.
- Geislerová K. – Vitula P. 1985: Únětické sídliště a pohřebiště u Tvarožné. *Archeologické rozhledy* 37, 489–497.
- Gimbutas, M. 1965: *Bronze Age cultures in Central and Eastern Europe*. Hague – London.
- Goslar, T. – Czernik, J. – Goslar, E. 2004: A Low-energy ¹⁴C AMS in Poznań Radiocarbon Laboratory, Poland. *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research, Section B* 223–224, 5–11.
- Grootes, P. M. – Nadeau, M. J. – Rieck, A. 2004: ¹⁴C-AMS at the Leibniz-Labor: Radiometric dating and isotope research. *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research, Section B* 223–224, 55–61.
- Günzer, F. G. 1911: Einige prähistorische Funde aus dem Saazer Lande. *Praehistorische Zeitschrift* 3, 300–307.
- Gupta, S. K. – Polach, H. A. 1985: Radiocarbon dating practices at ANU. Canberra.
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. *Památky archeologické* 45, 115–192.
- Hásek, I. 1959: Staroúnětické pohřebiště v Dolních Počernicích u Prahy. *Fontes Archaeologici Pragenses*. Praha.
- Havlice, P. 2000: Kontakty jižních Čech a středního Podunají ve starší době bronzové. Ms. diplom. práce, depon. in Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, FF UK, Praha.
- Hložek, M. 2002: Ždánice (okr. Hodonín). In: *Přehled výzkumů* 43, Brno, 208.
- Horyna, V. 1969: *Vlastivěda Královéhradecka*. Hradec Králové.
- Houet, F. – Brůžek, J. – Murail, P. 1995: Etablissement de nouvelles fonctions discriminantes à partir de l'os coxal applicables dans d'autres populations: *Antropologia Portuguesa* 13, 157–170.
- Choyke, A. M. – Vretemark, M. – Sten, S. 2004: Levels of social identity expressed in the refuse and worked bone from the Middle Bronze Age Százhalombatta-Földvár, Vátya culture, Hungary. In: S. Jones O'Day – W. van Neer – A. Ervynck eds., *Behaviour Behind Bones. The Zooarchaeology of Ritual, Religion, Status and Identity*, Oxford, 177–189.
- Chvojka, O. 2007: Současný stav poznání doby bronzové v jižních Čechách. In: O. Chvojka – R. Krajč edd., *Archeologie na pomezí*. *Sborník příspěvků ze semináře České Budějovice* 8. 11. 2007. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 4, České Budějovice, 29–55.

- Jíra, J. A. 1923: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči. *Obzor praehistorický* 2, 9–36, 81–103.
- Jiráň, L. ed. 2008: *Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová*. Praha.
- Kaderková, P. – Kala, J. – Parma, D. 2010: Ohněm a kyjem. Další příklad násilných praktik starší doby bronzové. In: R. Tichý red., *Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích. Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii – Supplementum 3*, Hradec Králové, 223–233.
- Kalferstová, J. 2007: Stračovská Lhota. Hlášení o archeologické akci č. j. 2203/2007, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Kalfusová, Z. 2008: Výpověď vybraných pohřebních aktivit areálu starší doby bronzové ve Vliněvsí, okr. Mělník. Ms. diplom. práce, depon. in Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, FF UK, Praha.
- Knor, A. 1955: Druhé únětické pohřebiště v Brodčích nad Jizerou. *Archeologické rozhledy* 7, 582–588.
- Kočár, P. – Kočárová, R. 2011: Brandýs nad Labem – „U Vodojemu“. Zpráva o archeobotanické makrozbytkové analýze. Posudek č. TP-2011-2965, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Kołodziej, B. 2011: Animal Burials in the Early Bronze Age in Central and Eastern Europe. *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 5, 141–358.
- Kowiańska-Piaszykowa, M. 2008: Cmentarzysko kurhanowe z wczesnej epoki brązu w Łękach Małych w Wielkopolsce. Poznań.
- Král, V. 2011: Nové nálezy pohřebišť únětické kultury na Kolínsku. Ms. diplom. práce, depon. in Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, FF UK, Praha.
- Kristiansen, K. – Larsson, T. B. 2005: *The Rise of Bronze Age. Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge.
- Křivánek, R. 1994: Konobrže. Hlášení o archeologické akci č. j. 608/1994, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Kudrnáč, J. 1955: Lidské kostry v jámě na únětickém sídlišti v Klučově, okr. Český Brod. *Archeologické rozhledy* 7, 588–592, 608–610.
- Kuchařík, M. 1997: Revize mohylového pohřebiště ve Stračovské Lhotě, okr. Hradec Králové. *Zpravodaj Muzea východních Čech* 23, 65–76.
- Kučelka, V. – Kuchařík, M. 2001: Nové poznatky k věteřovské fázi mohylového pohřebiště ve Stračovské Lhotě. *Zpravodaj Muzea východních Čech* 27, 86–87.
- Langová, M. 2012: Sídelní areál starší doby bronzové v Brandýse nad Labem – objekty s lidskými kosterními pozůstatky. Ms. diplom. práce, depon. in Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, FF UK, Praha.
- Lorencová, A. – Beneš, J. – Podborský, V. 1987: Těšetice-Kyjovice III. Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradch. Brno.
- Ludikovský, K. – Snášil, R. 1974: Mladohradištní pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav). *Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně* II/4. Praha.
- Machnik, J. ed. 1978: *Prahistoria ziem polskich*. Tom 3. Wczesna epoka brązu. Wrocław.
- Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Úněticer kultur in Böhmen. In: *Sborník ČSSA* 3, Brno, 9–60.
- Neugebauer, J. W. 1994: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten – Wien.
- Nývltová-Fišáková, M. 2009: Zvířecí kosti. In: M. Pašková, *Dva kostrové pohřby z lokality Blučina – „Padělky u Boží muky“*. Ms. bakalářské práce, depon. in FF MU, Brno, 43–45.
- Otto, K. H. 1955: Die Sozialökonomischen Verhältnisse bei den Stämmen der Leubinger Kultur in Mitteldeutschland. In: H. Kothe – K. H. Otto Hrg., *Ethnographisch-archäologische Forschungen* 3. Teil 1. Berlin.
- Pěnička, R. 2010: Domy mrtvých (pohřební nadzemní stavby na přelomu eneolitu a doby bronzové na Moravě). In: R. Tichý red., *Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích, Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii – Supplementum 3*, Hradec Králové, 13–20.
- Peška, J. 2007: Protoúnětické pohřebiště z Pavlova. *Pravěk NŘ* 15, 83–118.
- Peška, J. – Tajer, A. – Pankowská, A. 2011: Pozoruhodný pohřeb v sídlištním objektu ze starší doby bronzové v Pravčicích 2. In: M. Bém – J. Peška red., *Ročenka 2010*. Olomouc, 47–71.
- Pléinerová, I. 1964a: Chotěšov. Hlášení o archeologické akci č. j. 2867/1964, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- 1964b: Selibice. Hlášení o archeologické akci č. j. 2858/1964, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství. *Památky archeologické* 52, 339–458.
- 1967: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství II. *Památky archeologické* 53, 1–36.

- Pleinerová, I.* 1978: Výpověď pohřebišť a pohřebního ritu. In: R. Pleiner – A. Rybová red., *Pravěké dějiny Čech*, Praha, 367–372.
- Plesl, E.* 1959: Nálezy únětické kultury na mohylníku v Mladé Boleslavi-Čejetičkách. *Památky archeologické* 50, 34–53.
- 1960a: Čejetice „Choboty I.“. Hlášení o archeologické akci č. j. 6153/1960, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- 1960b: Čejetice „Choboty III“. Hlášení o archeologické akci č. j. 6154/1960, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- 1963a: Únětická mohyla na pohřebišti v Mladé Boleslavi – Čejetičkách, v poloze „Choboty III“. *Archeologické rozhledy* 15, 415–423.
- 1963b: Mladá Boleslav-Čejetičky „Choboty I. a III“. Hlášení o archeologické akci č. j. 4124/1963, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- 1963c: Mladá Boleslav-Čejetičky „Choboty I. a III“. Hlášení o archeologické akci č. j. 4143/1963, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Probst, E.* 1996: Deutschland in der Bronzezeit. Bauern, Bronze-Giesser und Burgherren zwischen Nordsee und Alpen. München.
- Prokeš, L.* 2007: Posmrtné změny a jejich význam při interpretaci pohřebního ritu /ke vztahu mezi archeologií a forenzními vědami/. *Archaeologia medievalis Moravia et Silesiana – Supplementum* 1. Brno.
- Rataj, J.* 1954: Únětické vyzděné hrobky v Brodčích nad Jizerou. *Památky archeologické* 45, 305–319.
- Reimer, P. J. et al.* 2009: IntCal09 and Marine09 Radiocarbon Age Calibration Curves, 0–50,000 Years cal BP. *Radiocarbon* 51, 1111–1150.
- Roblíčková, M.* 2005: Zvířecí osteologický materiál z únětické jámy na lokalitě Hrádek. *Pravěk* NŘ 15, 181–190.
- Salaš, M.* 1990: Únětická sídlištní jáma s kosterními pozůstatky na Cezavách u blučiny. *Památky archeologické* 81, 275–307.
- Sarnowska, W.* 1969: Kultura unieticka w Polsce I. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Sklenář, K.* 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Mělník.
- 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.
- Steffen, Ch.* 2010: Die Prunkgräber der Wessex- und der Aunjetitz-Kultur. Ein Vergleich der Repräsentations-sitten von sozialem Status. BAR International Series 2160. Oxford.
- Stocký, A.* 1921: Výkopy v Panenských Břežanech. *Památky archeologické* 32, 237.
- 1926: Únětická keramika v Čechách. Předběžná studie I. *Památky archeologické* 35, 1–21.
- Stránská, P.* 2011: Brandýs nad Labem-Vrábí. Antropologický posudek č. TP-2011-1124, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Stuchlík, S.* 1992: Pohřebišťe únětické kultury z Pavlova, okr. Břeclav. *Pravěk* NŘ 2, 237–253.
- 2006: Úprava hrobových jam na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě. *Študijné Zvesti* 39, 85–100.
- 2010: Hromadné pohřby na sídlišťích starší doby bronzové na Moravě. In: R. Tichý ed., *Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlišťích. Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii – Supplementum* 3, Hradec Králové, 80–92.
- Stuchlíková, J. – Stuchlík, S.* 1981: Záchraný výzkum ve Velkých Pavlovicích (okr. Břeclav). In: *Přehled výzkumů* 1981, Brno, 33–34.
- Stuiver, M. – Polach, H. A.* 1977: Reporting of ¹⁴C data. *Radiocarbon* 19, 355–363.
- Stuiver, M. – Reimer, P. J.* 1993: Extended ¹⁴C Data Base and Revised Calib 3.0 ¹⁴C Age Calibration Program. *Radiocarbon* 35, 215–230.
- Súvová, Z.* 2011: Brandýs nad Labem, okr. Praha – Východ, Exkavace 2007. Osteologická analýza. Posudek č. TP-2011-2966, depon. in archiv ARÚ AV ČR Praha.
- Tihelka, K. – Hank, V.* 1966: Jámy na únětickém sídlišti v Brně-Černých polích z 1950–1951. *Archeologické rozhledy* 18, 194–197.
- Vretemark, M. – Sten, S.* 2010: Skeletal Manipulations of Dogs at the Bronze Age Site of Százhalombatta-Földvár in Hungary. In: D. Campana – P. Crabtree – S. D. DeFrance – J. Lev-Tov – A. Choyke eds., *Anthropological Approaches to Zooarchaeology: Colonialism, Complexity, and Animal Transformations*, Oxford, 210–212.

The Únětice culture barrow in Brandýs nad Labem (Central Bohemia) as evidence of unique Early Bronze Age burial practices

The multicultural site in Brandýs nad Labem – Vrábí (*fig. 1*) was investigated during a rescue excavation in the years 2007, 2008 and 2010. The site was settled continuously throughout the entire Bronze Age (*Danielisová 2011*). The continuity of the site culminated with several features from the end of the Štítary phase of the Knovíz culture and the beginning of stage Ha C. A specific factor of the site's character was a thick cultural layer that grew continuously towards the east to a thickness of up to 120 cm. Thanks to these conditions and mostly the manual excavation, several remarkable find situations were preserved on the original surface. One of the surviving features in the cultural layer was the stone peripheral construction and central stone construction of the barrow from the Únětice culture.

The barrow was situated within a contemporary settlement whose the most distinct feature is a sunken, tub-profiled ditch bordering – in a horseshoe-like manner – a slight elevated location above the local watercourse (*fig. 2*). As a result of erosion, the depth of the ditch decreases towards the north from the originally measured 2 m until it disappears entirely at the northern end of the hill. The site contains a number of Únětice features, including a smaller group of early Únětice graves. A relatively large part of mainly settlement features is located within the enclosure; however, the barrow is located outside in the north-east direction. An analysis of the material dates the ditch to the late phase of the Únětice culture – essentially to the Věteřov period (*Langová 2012, 125*). Radiocarbon dates obtained from samples of bones and botanical macroremains reveal a relatively earlier dating, to the interval of 1980–1880 BC.

The barrow (No. 690) was composed of an outer stone ring with a diameter of approximately 4.2 m, the width of which never exceeds 1 m. The peripheral ring was built on the original surface of the cultural layer, about 60 cm above the level of the loess subsoil. The actual burial pit was located approximately in the middle of the ring, closer to the northeast side. Several stones set closely to one another to form an approximate 110 x 65 cm rectangle were found off-centre above the southwest part of the pit. Another three large stones were found in the fill of the feature about 25 cm below the upper rectangle (*fig. 3*). In the northwest corner of the pit was a (superimposed?) post hole; visible in the northeast corner is a similar round niche (*fig. 4*). Three small post holes of the same size, with a diameter of 6 cm and a depth of 4–7 cm were found in a line 6–8 cm from the eastern wall of the feature; the holes were spaced at approximately 30 cm. Documented to the north of the burial pit were three post holes, while one other hole was located along the same axis on the south side (*fig. 4*).

The shape of the actual burial pit was noteworthy (*fig. 4; 5*). While its wall on the lengthwise (A–B) profile was essentially perpendicular to the bottom of the pit, the transverse (C–D) cross-section widened in a pear-shaped manner, as is typical for common settlement features. The feature contained two superimposed skeletons (the upper one at a depth of 40 cm beneath the ground, the lower skeleton 80 cm beneath the ground; *fig. 4; 5*). The pit fill was a homogenous, dark humus soil. Only the level on which the upper skeleton rested showed a thin, light coloured runoff layer (*fig. 5*), which could indicate that the pit was left open for a certain period of time. The lower skeleton was deposited on a loess layer, below which was the original stratigraphy (30 cm in the centre) of a former settlement feature, a situation that suggests that the partially filled settlement pit was probably used for the burial. The placement of the grave inside a contemporary settlement also indicates that a former settlement feature was involved.

The feature contained the remains of two individuals buried one above the other at an unknown time interval; the upper burial did not disturb the lower burial. The upper skeleton (No. 1) belonging to a child – *infans III* (11–13 years old) – rested on its right side in a crouched position. Slight deviations from the otherwise anatomic arrangement of the bones can be attributed to post-deposition processes.

The lower skeleton (No. 2) is noteworthy for a deposition on its back with the legs bent to the right side. The skeleton belonged to a male – *adultus II – maturus I* (35–50 years old). The positional transformations, or the absence of certain bones, are very interesting from an anthropological perspective

and from the perspective of field archaeology. The skull of the individual was inverted on the crown of the head; the occipital aperture faced obliquely upward, with the face turned towards the torso. Part of the mandible was displaced near the left ribs; the position of the second part could not be identified. Missing from the skeleton were cervical vertebrae (1st and 2nd), several of the first thoracic vertebrae, three or four of the first pairs of ribs, both pectoral girdles and both arms, including the fine hand bones. Aside from the skull, the rest of the skeleton was found in an undisturbed anatomical position with intact unstable articular joints (e.g. costovertebral). The rolling of the skull and the displacement of the jaw could be evidence of the presence of a primary hollow space, though the position of the skull on the crown of the head, the find of the atlas (the first cervical vertebra) in the hollow of the skull, the overly distant displacement of the jaw and the complete absence of parts of the skeleton do not support this idea. The find can be interpreted as the manifestation of a secondary intrusion into the grave that occurred for some unknown reason. Graves were disturbed in prehistoric times for a number of reasons – ritual, during the burial of a second individual, or theft. Yet, if the difficulty of separating the upper part of the torso, including the shoulder blades and collar bones without violating the costovertebral connection, is taken into consideration, this type of manipulation during the theft of a grave seems groundless.

Although several other finds were made in the grave, only two of them are directly related to the burial of the skeletons. A simple bronze temple ring (690/2; *fig. 7*) was found on the crown of the skull of human skeleton No. 1, while a deep bowl with a single horizontal handle (690/1; *fig. 7*) was discovered behind the head of skeleton No. 2. The bowl was placed approximately 30–40 cm to the right of the skull on the same level. A bone awl (690/3; *fig. 7*) was also found in the fill of the feature. A lower part of the front leg of a medium-sized dog was found by the bones of the lower limbs of skeleton No. 2. The fill of the pit also contained scattered potsherds (*fig. 8*), animal bones and archaeobotanical material.

The barrow produced a total of fourteen osteozoological finds, of which only the front right paw of a dog (*Canis familiaris*) and an awl from the grave pit, both mentioned above, are regarded as intentional grave goods. The other fragments of bones from a domestic ox, pig, sheep/goat, dog and an unidentifiable mammal found in the fill apparently represent a random admixture. The paw of a dog belongs to an adult animal with a shoulder height of around 45–47 cm and shows signs of pathologic changes (exostosis and eburnation; *fig. 11*).

An analysis of the archaeobotanical material from feature No. 690 indicates that the fill of the burial pit (the fill from both burials) is probably composed of a mixed settlement layer used secondarily for the burials. It is assumed that the assemblage was created through the gradual mixing of archaeobotanical material and charcoals from various settlement situations. This hypothesis is supported by a great amount of indicators: An assemblage of macroremains of cereals matches the ratios of cereals at the “U vodojemu” site in Brandýs nad Labem. Cereal offerings usually have proportions of individual cereal species skewed in favour of the sacrificed species. The identified spectrum of charcoals essentially (dominant and subdominant) corresponds to the spectrum of charcoals from the site as a whole. It is again possible to assume that the assemblage of charcoals was created, for example, as the result of ritual burning of offerings, was probably composed of a spectrum with a single dominant species, or a spectrum of charcoals that does not correspond to the ratios from the site as a whole. The concentration of plant macroremains (1.93 per litre) is too small for a cereal offering but substantially higher than is usually found in the grave pits of the Late Eneolithic and Early Bronze Age, which typically contain almost no macroremains. The determined concentration is the same as in other settlement features discovered at the site. Likewise, the ratios of grains and weeds of individual cereal species do not correspond to a uniform level of manipulation with all species of cereals; instead, they differ for each group of cereal species. Hence, individual cereal species were processed separately and mixed on a secondary basis. The determined weed species, a mix of spring and winter taxa, come from various segetal (weed) communities and usually do not colonize the same stands.

The relatively poorly furnished burials offer little evidence for a reliable dating. The conical bowl accompanying the second skeleton (*fig. 7*) is a form that is characteristic of the entire Únětice culture

period without the possibility of a more precise chronological determination. In contrast, radiocarbon dating from two laboratories (Prague and Poznań) obtained from a bone sample (left fibula, skeleton no. 1, CRL 11_260 and CRL 11_194) and plant macroremains (Poz 47314) produced identical results indicating an earlier dating than the typological pottery markings. Following calibration, the result points to the origin of the samples between 2133 and 1921 BC (*fig. 14*), with an absolute probability of 95 %.

Feature No. 690 in Brandýs nad Labem does not represent the only case of a preserved barrow in Bohemia. The spatial appearance of eighteen sites of a similar character known in the northern half of Bohemia (*fig. 15; tab. 3*) reveals several concentrations of similar locations. The greatest concentration of barrows, which includes the barrow in Brandýs, is located around Prague and particularly to the north of Prague. Small groups of barrow graves are found in east and northwest Bohemia. Yet, the greatest number of Early Bronze Age barrows in Bohemia is undoubtedly located in south Bohemia, where they line the Vltava River and the lower part of the Blanice and Otava rivers (e.g. *Chvojka 2007*, 33). West Bohemia is a chapter of its own; *Čujanová-Jílková (1967; 1981)* dates the earliest barrows in the territory to the very beginning of the Middle Bronze Age, still in the A2/B1 transitional stage. Únětice culture barrows have not yet been found in Moravia (*Stuchlík 2006*, 91).

The double burial from the Early Bronze Age in Brandýs nad Labem offers evidence of a burial rite that is rare in central and north Bohemia. Parallels with more luxurious Únětice culture graves can be found especially in their Polish and German groups, where burials are richly furnished, including with artefacts made of precious metals (*Machnik 1978*, 100–104; *Coles – Harding 1979*, 43; *Probst 1996*, 52).

English by *David J. Gaul*

ALŽBĚTA DANIELISOVÁ, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha
danielisova@arup.cas.cz

PETR KOČÁŘ, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha; kocar@arup.cas.cz

RENÉ KYSELÝ, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha; kysely@arup.cas.cz

MICHAELA LANGOVÁ, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha; langova@arup.cas.cz

PETRA STRÁNSKÁ, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha; stranska@arup.cas.cz

ZDENKA SŮVOVÁ, Český egyptologický ústav, FF UK, Celetná 20, CZ-110 00 Praha; zsvovova@gmail.cz

IVO SVĚTLÍK, Ústav jaderné fyziky AV ČR, v. v. i., Na Truhlářce 39/64, CZ-180 86 Praha; svetlik@ujf.cas.cz